

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PSYCHOLOGIE A PATOPSYCHOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

MARKÉTA KUČEROVÁ

VÝVOJ KRESBY DÍTĚTE V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

VEDOUCÍ PRÁCE: MGR. MICHAELA PUGNEROVÁ, PH.D.

OLMOUC 2012

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Vývoj kresby dítěte v předškolním věku“ zpracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu.“

V Popovicích dne 25. 3. 2012

Markéta Kučerová

Poděkování

Děkuji tímto paní Mgr. Michaele Pugnerové, Ph.D. za odbornou pomoc a podporu, kterou mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Obsah

Úvod	6
1 Psychický vývoj dítěte od batolecího po předškolní věk	7
1.1 Batolecí věk	7
1.2 Předškolní věk.....	8
2 Socializace	10
3 Vývoj kresby	12
3.1 Historie dětské kresby	12
3.2 Význam a místo výtvarné výchovy v mateřské škole.....	13
3.3 Vývoj dětských grafických projevů	13
3.4 Typy kreslířů	14
3.5 Znaký a zákonitosti dětské kresby	15
3.6 Zvíře, dům, strom, auto	15
3.7 Řeč barev	18
3.7.1 Význam barev	18
3.8 Kresba a inteligence	19
3.9 Význam kresby	20
3.10 Vývojová stadia kresby	21
4 Faktory ovlivňující vývoj a úroveň dětské kresby.....	23
4.1 Mentální vyspělost dítěte	23
4.2 Motorika.....	23
4.3 Lateralita	24
4.4 Zrakové vnímání	24
4.5 Paměť	24
5 Dítě a rodina	26
5.1 Vztah s matkou	27
5.2 Vztah s otcem.....	27
5.3 Vztahy se sourozenci	27
6 Lidská postava	29
6.1 Profil	29
6.2 Vývoj kresby lidské postavy	29
6.3 Výzkumné a diagnostické aspekty dětské kresby	31
6.4 Význam znaků kresby lidské postavy	32
6.4.1 Velikost postavy	32
6.4.2 Chybění podstatných částí těla	32
6.4.3 Způsob zpracování jednotlivých částí těla.....	32

7	Praktická část.....	35
7.1	Cíl.....	35
7.2	Výzkumný vzorek.....	35
7.3	Charakteristika metod.....	36
7.4	Postup při sběru dat.....	36
7.5	Způsob vyhodnocení získaných dat.....	36
7.5.1	Štěpán.....	38
7.5.2	Aneta.....	40
7.5.3	Sylva.....	42
7.5.4	David.....	44
7.5.5	Jindřich.....	46
7.5.6	Vendula.....	48
7.5.7	Dominik.....	50
7.5.8	Veronika.....	52
7.5.9	Ondřej.....	54
8	Diskuse.....	56
	Závěr.....	57
	Seznam pramenů a literatury.....	59
	Seznam příloh.....	61
	Přílohy.....	63
	Anotace.....	100

Úvod

Svou bakalářskou práci zaměřím na vývoj kresby lidské postavy u dětí předškolního věku. Důvodem volby tohoto tématu byl vlastní zájem o danou problematiku.

Jednou z nejvýznamnějších aktivit dětí předškolního věku je kresba. Dokáže podat svědectví o vnitřním světě dítěte. Zaměřím se proto na problematiku ztvárnění lidské postavy v kresbě u dětí předškolního věku. Kresbu lze využít k diagnostickým účelům, ať už se jedná o školní zralost, nebo o poruchy jemné motoriky. Kresba může také odhalit dítě s ADHD, či dítě, které trpí jinými psychickými i fyzickými problémy.

Teoretická část mé práce bude vycházet z odborné literatury; budou zde popisovány přístupy odborníků k danému tématu.

V první části se chci zabývat psychickým vývojem dítěte od batolete do předškolního věku.

V druhé kapitole popisem socializaci dítěte.

Kapitola třetí bude zaměřena na historii kresby, význam kresby, typy kreslířů, inteligenci atd. V této kapitole budou rovněž popsána vývojová stadia dětské kresby. Rovněž bych zde chtěla popsat faktory, které ovlivňují dětskou kresbu, jako například motorika, laterální, paměť...

Čtvrtá kapitola bude zaměřena na dítě a jeho rodinu; na vztahy mezi matkou, otcem a sourozenci.

V poslední kapitole teoretické části se budu věnovat kresbě lidské postavy, normám a odlišnostem v této oblasti. Zajímat se budu především o vývoj kresby lidské postavy a také o výzkumné a diagnostické aspekty dětské kresby.

V praktické části budu zkoumat kresbu lidské postavy u dětí předškolního věku, sledovat vývoj kresby v jednotlivých věkových obdobích. Výsledky by měly být zkoumány podle předem daných kritérií.

Cílem mé práce je posoudit vývoj kresby dítěte a porovnat rozdíly mezi dětmi stejné věkové kategorie.

1 Psychický vývoj dítěte od batolecího po předškolní věk

„Psychický vývoj je charakterizován jako proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciací a integrace v rámci celé osobnosti.“ (Vágnerová, 2005, str. 11). Psychický vývoj není plynulý a probíhá v určitých fázích. Tyto fáze na sebe navazují a tím dochází k proměně k dokonalejší úrovni (Vágnerová, 2005).

1.1 Batolecí věk

Trvá od jednoho roku zpravidla do tří let. V této fázi je typickým znakem uvolňování a osamostatňování z různých vazeb. Vazby na matku byly v předchozím období velmi silné, nyní by byly tyto vazby překážkou v dalším vývoji. Dítě se v tomto období nedokáže ještě správně orientovat, a proto potřebuje kontrolu a pevné vedení. Důležitým mezníkem pro toto období je schopnost ovládat vyměšování. Pokud je dítě k jejímu nácviку nuceno předčasně nebo nevhodnými praktikami, může dojít k problému. Dítětem vytvořené obranné mechanismy tak mohou přetrvávat i v pozdějším věku. V tomto období se začínají rozvíjet i jazykové schopnosti. Děti se snaží napodobovat řeč dospělých. Většinou se nejedná o doslovnou nápodobu. Dochází zde k modifikaci sdělení dospělého a dítě si je přizpůsobuje svým potřebám a možnostem (Vágnerová, 2005). Dítě se v tomto období vsutku batolí. Už to není kojeneček, ale batole. Chůze již převládá nad lezením. Také vnímání a vývoj řeči zaznamenává velké pokroky. Dítě si začíná více povídat pro sebe. Většinou tomu ani samo nerozumí, ale o to v této fázi vůbec nejde. Jedná se o cvičení artikulačního aparátu. Další významnou novinkou je zájem o knížky a obrázky. Není ještě schopno dívat se na obrázky dlouho, ale má z nich viditelnou radost. S nadsázkou se dá hovořit o tom, že tady někde začíná čtení- ne až poznáváním písmen.

Matějček (2005) také hovoří o tom, že je to období osvojování si prvních společenských a kulturních návyků. V období patnácti měsíců již některé děti chodí na nočník. Nelze dělat pravidlo z těchto úspěchů. Je prokázáno, že tam, kde se to nepovede v tak časném věku, dochází k problémům a pro děti je nadlouho ztížena cesta k úspěchu. Kolem osmnácti měsíců děti už lépe udržují rovnováhu a dokáží stát pevně a spolehlivě. *„Dovede se rozběhnout, zastavit, otočit a běžet zpět. Dovede vylézt na gauč, na pohovku, pak na velkou židli a pak třeba i na stůl.“* (Matějček, 2005, str. 96). Také Vágnerová (2005) hovoří o tom, že pohybové dovednosti v batolecím věku mají velký význam. Dítě dokáže ovládat vlastní tělo a pronikat do okolí. Děti v tomto věku dojdou, popřípadě dolezou, tak daleko, jak

potřebují a jak je to pro ně zajímavé. Dítě se začíná pomalu učit jíst lžičkou a učit se i pít z hrníčku. Než obě tyto činnosti zvládne úplně samo, uplyne ještě mnoho času. Dítě má již o tyto činnosti zájem a dovednosti se budou pomalu již jen zlepšovat. Také při oblékání rodiče spíše jen pomáhají. V každém vývojovém období bývají mezi dětmi často dost velké individuální rozdíly. Některé děti kolem jednoho roku velmi pěkně vyslovují a dovedou pojmenovat lidi kolem sebe v rodině, jiné děti naopak začínají vyslovovat první slova a často jim není ani rozumět. Důvodem bývá genetický podklad. Děti v některých rodech mluví dříve a v jiných později. Většina dětí si kolem druhého roku věku projde obdobím vzdoru. Kolem třetího roku začíná pozvolna ustávat četnost těchto „záchvatů“ a nejedná se nyní o tak „divoké“ záchvaty. Pokud se jedná o děti předškolního věku, přetrvávají tyto záchvaty již jen u některých dětí a nemají tak velkou intenzitu jako u dětí dvouletých. U dětí kolem třetího roku věku se hodně rychle začíná rozvíjet hrubá motorika. Děti dokáží chodit po špičkách, kopat do míče, skákat snožmo. Chůze po schodech, které byly pro dítě dlouho velkou překážkou, nyní neúnavně trénuje. Pokud se jedná o jemnou motoriku, dítě staví kostky na sebe a také dělá komín nebo věž. Čmárá po celém papíře a někdy i v sešitě nebo knížkách. Tužku drží většinou v tomto věku ještě v dlani, ale čáru svislou i vodorovnou táhne s větší jistotou. Pokud dítě dosáhne tří let, je to zpravidla období nástupu do mateřské školy. Dítě by mělo být vyspělé a zralé, aby mateřskou školu dobře zvládlo (Matějček, 2005).

1.2 Předškolní věk

Předškolní věk trvá od tří do šesti až sedmi let. Jak hovoří Langmeier, Krejčířová (2006) je předškolní období v užším slova smyslu věkem mateřské školy. Pro dítě je vstup do mateřské školy značnou zátěží. V první řadě se musí na delší dobu odloučit od rodičů, zapojit se do kolektivu dětí a v neposlední řadě se podřídí cizímu dospělému člověku. Rodina však zůstává základem výchovy a mateřská škola pouze napomáhá rozvoji dítěte. Podle Matějčka (2005) je to období, kdy děti vyspívají po stránce intelektové, pohybové, tělesné, společenské i citové. Jsou velmi aktivní a to, co je zajímavé, už si opatřují sami svým úsilím. Děti v tomto věku už umí dobře skákat, běhat, házet míčem, lézt po žebříku a jezdit na trojkolce. Je to také období, kdy se děti snaží napodobovat dospělé. Děvčata si často hrají na prodavačky, kadeřnice, modelky, paní učitelky a podobně. Chlapci si nejčastěji hrají s traktory, hasičskými vozy a s různými stavebnicemi a staví modely letadel a autíček. Pokud se zaměříme na kresbu, děti nejčastěji kreslí tzv. hlavonožce, jedná se o člověka s obličejem, a z něhož čouhají nohy. U dětí kolem čtvrtého roku se nejpozději objevují uši. „*Dětem nyní velmi záleží*

na tom, aby všechno bylo tak, jak má být. Říká se tomu konformita - a znamená to, že vysloveně chce vypadat jako ostatní, dělat všechno, co dělají ostatní, a chápe, co se dělat má a co se dělat nemá.“ (Matějček, 2005, str. 149).

Vágnerová (2005) také hovoří o důležitosti hry v tomto věku. Problematické situace zvládají přijatelnějším způsobem. Rozvíjí se i porozumění času, počtu a prostoru. U dětí se vyvíjí i paměť. Dítě je nyní schopno své zážitky zformulovat verbálně díky rozvoji epizodické paměti. Langmeier, Krejčířová (2006) považují za další významné období dítěte věk šesti let. Jedná se o nástup do školy. Na děti jsou kladeny velké nároky na vzdělání i jejich výkonnost. Celkově vstup dětí do školy pro ně představuje velkou zátěž. Musí se soustředit během celé vyučovací hodiny a ta trvá 45 minut. Musí sedět v lavici a zachovávat určitá pravidla. Proto často rodiče žádají o odklad školní docházky. „*Tak často vidíme v první třídě děti, kterým je při vstupu do školy sedm a půl roku a někdy i více, vedle dětí právě šestiletých.*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 107).

2 Socializace

Machová (2005) uvádí, že již od narození začíná citový vývoj dítěte. Nejčastěji je fixováno na matku, která o něj nejvíce pečuje.

„Dítě od počátku reaguje na lidský hlas mnohem živelněji než na jiné zvuky. „Ohmatává“ zrakem rysy lidského obličeje s větším zájmem, než jaký vykazuje při reakci na jiné vizuální podněty.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, str. 36).

K tomu, aby se všechny tyto schopnosti rozvíjely, musí i dospělí splňovat určité podmínky. Musí se dítěti plně věnovat a reagovat na různé změny jeho chování. Nové studie ukazují, že mezi dítětem a matkou dochází za optimálních podmínek k určitému souladu a společně sdílí i emoce- radost, uklidnění, nelibost (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Vágnerová (2005) hovoří o tom, že prostředkem socializace je učení a probíhá v rámci mezilidských vztahů. Schopnosti dětí jsou rozvíjeny díky dospělým, kteří jim zprostředkovávají různé zkušenosti. Při normálním vývoji je jedním z nejvýznamnějších období strach z cizích lidí. První takové signály se začínají u dětí objevovat v 6 až 9 měsících. Dítě chápe matku jako první trvalý objekt. Nyní je nuceno oddělit se od matky a učit se samostatnosti. Mezi prvním a třetím rokem je dítě ještě stále závislé na matce, ale okruh sociálních vztahů se rozšiřuje zejména na otce, starší sourozence a prarodiče. Dítě si začíná utvářet svou roli v rodině. V období dvou let začíná dítě vyhledávat děti stejného věku. Začíná se objevovat hra, ale až kolem třetího roku je dítě schopno spolupracovat s ostatními dětmi. Toto je také období, které se nazývá fáze vzdoru nebo negativismu. Nyní si již dítě plně uvědomuje samo sebe a začíná si prosazovat svá přání. Naopak některé děti se v tomto věku rády podřizují a plní úkoly a pokyny dospělých a vrstevníků. Odborníci, kteří se věnují této problematice, hovoří o rané poslušnosti a považují toto období za skutečnou socializaci dítěte (Langmeier, Krejčířová, 2006). Machová (2005) hovoří o batolecím období jako o období, kdy dochází k velkému pokroku ve vývoji tím, že se rozvíjí řeč dítěte. Pokud nemá dítě citové podněty nebo jich má nedostatek, působí to nepříznivě jak na utváření společenských vztahů, tak na vývoj rozumových schopností.

„Socializace předškolního dítěte sice stále probíhá především v rodině, ale dítě se již musí přizpůsobovat požadavkům jiného sociálního prostředí. Významným sociálním mezníkem je zařazení do mateřské školy. Předškolní děti se učí žádoucím způsobům chování, především prosociálního, respektujícího práva ostatních.“ (Vágnerová, 2005, str. 235). Kontakt s mateřskou školou je pro děti v tomto věku již velmi důležitý, protože napomáhá

rozvíjet jeho sociální dovednosti. Dítě již dovede své pocity částečně ovládat a také určitým způsobem vyjadřovat (Langmeier, Krejčířová, 2006).

3 Vývoj kresby

3.1 Historie dětské kresby

Historie dětské kresby spadá hluboko do minulosti. Kořeny sahají až do období pravěku. V pravěku nebyl dětské kresbě přikládán žádný význam, ale to neznamená, že děti nekreslily. Prvními dochovanými kresbami, jejichž autory by mohly být děti, jsou otisky prstů nebo dlaní zachované v jílových stěnách datované v období zhruba před 30 000 lety. Naopak ve starověku bylo kreslení chápáno jako důležitá schopnost. Aristoteles tuto myšlenku velmi propagoval. Tvrdil, že kreslení by se mělo rozvíjet už od dětství (Uždil, Šašinková, 1980).

Ve středověku opět klesl zájem o dětskou kresbu, protože děti měly složité postavení a nároky kladené na ně byly příliš vysoké. U dospělých jejich kresba nevzbuzovala žádný zájem. Dětským obrázkům se začala věnovat pozornost až v době humanismu.

J. A. Komenský prosazoval dětskou činnost, která by děti vedla k uskutečňování jejich tělesných a duševních potřeb. Ve své knize *Informatorium školy mateřské* píše, že: *„Děti mají také do malířství a písařství zavozovány býti..., a to hned třeba v třetím nebo čtvrtém roku..., jmenovitě dáváním jim do ruky křídly (neb uhle, u chudších), a tím aby sobě punkty, čáry, háky, kliky, kříže, kolečka dělaly, jak chtě...“* (Komenský sec. cit. Uždil, 1980, str. 16). Ve svých statích se také významu kresby k poznání člověka věnovali J. J. Rousseau, J. H. Pestalozzi a Fr. Drobek.

S příchodem tvarové psychologie v 19. století je dětská kresba podrobena vědeckému zkoumání. Otakar Hostinský, František Čada a další teoretici G. H. Luquet a G. Britech dětskou kresbu zkoumají nejen z hlediska obsahového, ale i z hlediska formálního. Zajímá je, proč dítě kreslí, na co se děti zaměřují při kresbě, jaké užívají techniky při kresbě. Badatel R. Arnheim ve 20. století předkládá nové poznatky týkající se tvarové psychologie a tím vznikají nové vědní disciplíny, jako je například teorie informací. Tak vzniká nový obor, který sleduje dětský výtvarný projev, kde se uplatňují nejenom tradiční pedagogická, fyziologická a psychologická hlediska, ale hlavně se dostává do popředí hledisko sociologické.

V současné době není kresba chápána jako výsledek činnosti. Velmi důležitá je i tvorba (Uždil, Šašinková, 1980).

3.2 Význam a místo výtvarné výchovy v mateřské škole

Výtvarná výchova má důležité místo mezi výchovnými prostředky, které pomáhají vytvářet osobnost dítěte předškolního věku. Jedním ze způsobů, jimiž si dítě osvojuje okolní skutečnost, jsou výtvarné činnosti. Díky těmto činnostem si dítě ujasní vztahy a souvislosti mezi lidmi a věcmi. Výtvarný projev není pouze popisem obrazu věcí, ale vždy obsahuje i moment hodnocení a citového vztahu těchto věcí. Jedná se o zvláštní druh sebevýrazu, můžeme zde najít znaky dětské individuality, která se do výtvarného projevu promítá. To vše platí jak u formální, tak obsahové stránky (Uždil, Šašinková 1980). „*Výtvarná aktivita dítěte je něčím zcela přirozeným podobně jako řeč a projevy dětské hudebnosti.*“ (Uždil, Šašinková, 1980, str. 10).

Uždil a Šašinková (1980) uvádějí, že děti mají velkou radost z pohybu a ze stopy, kterou zanechává kreslicí nástroj. Vše je spojeno s prožitkovou sférou dětského duševna, s pamětí pro barvy a tvary, ale hlavně s dětskou představivostí. Výtvarná výchova má mnoho znaků a tím z ní činí určitý výchovný nástroj. Mezi tyto nástroje patří například schopnost konkretizovat poznatky získané v různých oblastech školní výchovy. Neustále je nutné přizpůsobovat program výtvarné výchovy růstu osobnosti dítěte. Děti přicházejí z původního sociálního prostředí, jímž je rodina, mezi jiné děti, dospělé, spolužáky, jsou si čím dál víc vědomy své osobnosti, svých přání, práv a také povinností, a to vše musí být respektováno. Výtvarný projev odráží změnu dětské osobnosti, převážně to, co patří k sociálnímu dění a prostředí. V mateřské škole zahrnuje výtvarná výchova činnosti, jejichž společným znakem je nějaký výtvar. Výtvar znamená vždy více než zobrazení známé věci. Objevuje se zde zřetelně citový vztah dítěte k zobrazovanému a radost z užití výtvarných prostředků, jako jsou barvy, čáry atd. Svůj přirozený základ mají výtvarné činnosti v rozumovém a smyslovém poznávání skutečnosti. V této souvislosti hovoříme i o estetickém osvojování díky tomu, že je zde zahrnuta i citová vazba ke světu. Tím se vytváří trvalý vztah k lidem, věcem, ale utváří se i mezilidské vztahy.

3.3 Vývoj dětských grafických projevů

K často užívaným metodám v psychologické diagnostice se řadí kresební testy. Tyto metody nejsou časově náročné a poskytují mnoho informací. Kresba nesmí zůstat pouze jako ilustrace dokumentů nebo chorobopisů, protože předkládá velmi cenné diagnostické informace (Švancara, kolektiv autorů, 1980). „*Z hlediska systémového pojetí probíhá kresba*

jako organisovaný proces, v němž se uskutečňuje dialektická jednota kognitivních a motorických složek, imitace a spontaneity, učení a tvořivosti, poznávání a činnosti.“ (Švancara, kolektiv autorů, 1980, str. 197).

Jedním z prvních tvarů, které dítě nakreslí, je kruh. Později spojením čar a kruhů vzniká nejčastěji „sluníčko“. U čtyřletých dětí se setkáváme jak s kruhovými, tak trojúhelníkovými a čtyřúhelníkovými tvary. Šestileté děti dokáží nakreslit ruce, krk, uši a také například knoflíky. *„Kdyby rodiče umožnili dítěti, jemuž ještě není rok, aby „malovalo“, zcela určitě by malovalo „skvrny“. Jen málo rodičů však nechá dítě v tomto věku vybíjet si pudy, protože se právem obávají neblahých důsledků.*“ (Davido, 2001, str. 21).

3.4 Typy kreslířů

„Obsahová stránka kresby- bohatství, které kresba má, množství vztahů, které jsou tu naznačeny, ale i způsob, jímž je podán prostor, jak je použita barva apod.- je kritériem, z něhož také lze vyjít při posuzování výtvarného typu dítěte.“ (Uždil, Šašinková, 1980, str. 51).

V podstatě se vždy jedná o jeden ze dvou typů kreslířů: extrovertní nebo introvertní.

Extrovert

U tohoto typu se často objevuje snaha u zobrazené věci naznačit jejich důležité i méně důležité části. Někdy kreslíř začíná právě u detailů, počítá je. Později se u takového kreslíře začínají objevovat pokusy o zobrazení objektivního vzhledu věci. Časem se přidává pravdivá barevnost a plasticita. Mezi těmito typy je proto mnoho specialistů. Někdo zná veškeré technické znamenitosti aut nebo letadel, jiný má zase mnoho znalostí např. o koních.

Introvert

Úplně jiná je situace u druhého typu. Tady rozhoduje zážitek, který mívá silně emotivní charakter. Témata se tak často neopakují, protože dítě tohoto typu není specializováno. U těchto výtvorů jde hlavně o ucelenou představu. Objektivní vzhled věcí, barevnost ani proporce nejsou tak důležité jako u prvního typu.

Uždil, Šašinková (1980) se zmiňují ještě o jednom členění. Jedná se o typ vizuální a haptický.

Haptický typ

Tento typ je víc závislý na dojmech hmatových než zrakových. Převládá u něj barevnost výtvorů.

Vizuální typ

Je více objektivní a zaměřuje na skutečný vzhled věcí a vyjadřuje se subjektivněji. Určování typů dítěte není vůbec jednoduché. Je jen velice málo „čistých“ typů. Často přecházejí znaky jeden do druhého zcela plynule. Vždy je potřeba brát zřetel na individualitu dítěte.

3.5 Znaky a zákonitosti dětské kresby

Šobáňová (2006) mezi typické znaky dětské kresby řadí:

1. Zobrazení rentgenové – pod tímto pojmem rozumíme, že dítě kreslí to, co o předmětu nebo jevu ví. Dítě kreslí například maminku s miminkem v bříšku, nebo dům s odkrytým interiérem.

2. Nadsázka – vyplývá z citového vztahu k motivu, který dítě zobrazuje, nebo ze zaujetí nad neobvyklým tvarem, barvou apod.

3. Úspornost kresebných gest – u nejmladších dětí často vidíme hotové kresby vytvořené s úsporností. Starší děti hledají tvar opatrně a postupně.

3.6 Zvíře, dům, strom, auto

Vztah dětí k živé přírodě je srdečný a plný sympatie. Zvířata a děti jsou spojeny zvláštním poutem a vůbec ze zvířat nemají strach. Proto se tak často ve výtvarných projevech dětí setkáváme s obrazy zvířat. Zpočátku se tyto obrazy mnoho neliší od obrazů lidí. Z postavy člověka se teprve potom rodí postava zvířete, jeden grafický typ z jiného, který je starší a již upevněný. S podobnými projevy se budeme setkávat stále. Například nejprve je dům a později se z něj zrodí kostel. Děti předškolního věku kreslí většinou zvířátka z profilu. Tedy jako nesymetrický tvar a určující je vodorovná osa. Hlava se k nám většinou obrací svou zlidštělou tváří. Uždil (2002) a Davido (2001) hovoří o tom, že dětem jsou zvířata hodně blízká. Z knížek, filmů, pohádek a bajek znají i zvířata, která nikdy neviděly. Platí zde určitá symbolika – žirafa je vysoká, medvěd je hromotluk, páv je pyšný. Dítě většinou zaujme ke zvířeti citově zabarvený postoj – zvíře je mu buď sympatické, nebo nesympatické. Je pro dítě

reálnou bytostí a má charakter vlastní zvířatům jeho druhu. Děti někdy raději kreslí zvířata než lidi. Často kreslí domácí zvířata. I na první pohled dobře adaptované dítě může zakrýt agresi a citové problémy tím, že nakreslí zvíře, které je na první pohled obyčejné, ale přesto o něčem vypovídá – pes kouše, kočka má vytažené dráčky. Takové útočné chování známého zvířete je nutné vždycky brát v potaz. Jsou také případy, že dítě se snaží prostřednictvím zvířete naivně vyjádřit, že touží po normální rodině a chtělo by být hýčkáno.

Pes

Význam psa je velmi nejednoznačný. Kresba kočky nebo psa, které lidé hladí, se může vyskytnout u malých dětí, které se rády mazlí, v pozdějším věku tento námět může naznačovat citové problémy. Pokud dítě do jednoho rohu papíru nakreslí sebe a psa a do druhého zbytek rodiny, často se setkáme s tím, že je to kresba týraného, bitého nebo zneužívaného dítěte.

Divoké šelmy

Vlci, krokodýli, tygři atd. často vyjadřují obraz otce, který je bije. Na důležitosti dodává zvířatům to, jestliže jsou umístěna proti postavě. Přítomnost krvežíznivého a divokého zvíře vypovídá o úzkostných stavech dítěte.

Ryby a ptáci

Ptáci, kteří jsou v hnízdě, představují domov nebo naopak ztracený ráj. Ryby jsou zpravidla ztvárněny v souvislosti s pohodou a štěstím. Někdy se ovšem stane, že dítě zobrazí rybu jako oběť rybáře. Také není možno nechat bez povšimnutí, pokud dítě nakreslí rybičku v tlamě žraloka. Pokud děti často do svých kreseb zapojují zvířata, může to být známka problémů v jejich vztazích s lidmi.

Dům

Podle toho, jak dítě nakreslí dům, dozvíme se mnoho o jeho charakteru a osobnosti. Pro děti je nejoblíbenějším tématem kresby dům. Některé dětské stavby mají ústa, oči, uši a někdy dokonce i duši. Většinou kreslí dům jako postavu a jeho prostřednictvím vyjadřují stavbu svého „já“. Dítě kreslí obyčejné domy a zobrazují jen hlavní průčelí. Pokud je dům uprostřed plochy s pěkně otevřenými a vyzdobenými okny, jedná se o kresbu dítěte, které je přívětivé, živá a otevřené. V opačném případě pokud je dům malý, není využita celá plocha papíru, okna chybí nebo jsou příliš maličká, prozrazuje kresba poruchu afektivity. Pokud malý

kreslíř touží po projevech lásky, jeho dům zaplňuje celý papír nebo dokonce někdy i přesahuje. Děti z rozvedených rodin, jejichž rodiče spolu nežijí, často zobrazují dva domy (Davido, 2001). Uždil (2002) hovoří o tom, že kresba domu je vždycky vybavena tím, co souvisí s bydlením. Jedná se o okna, kouřící komín, dveře opatřené klikou. Děti většinou zpočátku nekreslí poschod'ové domy, ale spíše venkovské stavby s trojúhelníkovým štítem.

Dopravní prostředky

Jako dopravní prostředky chápou děti většinou auto, loď a vlak. Dítě je kreslí velmi rádo a to zásluhou zájmu o pohyb. Zajímá je vše, co se hýbe, nebo co pohyb umožňuje. Kresba dopravních prostředků přeroste někdy až do nějaké specializace, některé děti nakreslí například auto, loď nebo cokoli podobného s věcností skoro konstruktérskou.

Strom

Davido (2001) uvádí, že symbolem člověka je strom. Podobnost lze spatřovat v tom, že člověk i strom stojí. Tak jak se u dítěte mění kresba postavy, tak i strom prodělává vývoj podle věku dítěte. Kresba stromu, stejně tak jako postava, jsou první „čmáranice“, později „hlavonožec“ a později se kmen směrem dolů začíná rozšiřovat. V době, kdy čára znázorňující zem přetne spodní část kmene, dochází k zakořenění stromu a nastává nová etapa, která odpovídá novému zařazení dítěte do sociálního a rodinného prostředí. Grafolog Max Pulver hovoří o tom, jak je velmi důležité, kde je strom umístěn na listu papíru. Vypracoval následující schéma: pokud je strom nakreslen ve vrchní části, jedná se o oblast intelektuální, duchovní a kontakt s okolím. Naopak ve spodní části představuje nevědomí a pudy. Levá strana je introverze, pouto k matce, minulost. Naopak pravá strana je extroverze a představuje pokrok a pouto k otci. Také Uždil (2002) mluví o tom, že vývoj kresby stromu se podobá vývojové linii lidské postavy. Zpočátku se jedná jen o trčící linku směrem vzhůru, kterou v pravidelných intervalech přetínají vodorovné čárky a později jsou zde umístěny ovály, které představují listí a jehličí. Jehličnatý strom v dětské představě ožívá především v období Vánoc. Pokud se jedná o listnatý strom, jde většinou o strom ovocný a visí na něm plody.

Slunce

I kresba slunce je v dětském zobrazení spojena s určitým významem. Slunce je na obrázku nepostradatelné a jeho výskyt ukazuje na vliv otce. Pokud má dítě s otcem dobré

vztahy, nakreslí slunce teplé s věncem paprsků. Zářivé slunce představuje ideálního otce. V opačném případě bývá slunce bledé, někdy i černé a schované za horou (Davido, 2001).

3.7 Řeč barev

„Řeč barev je součástí základní a velmi obsáhlé symboliky, s níž se setkáváme v nejrozmanitějších oblastech života a která se týká lidí, věcí apod. Zřejmě pochází z velmi dávných dob – říká se již od pradávna „vidět rudě“, „vidět věci růžově“, „zezelenat závistí“, atd.“ (Davido, 2001, str. 36). Již v antice byla barva spojována s nějakým bohem nebo planetou. Například žlutá se vztahovala ke Slunci, zelená naděje a snaha o porozumění a dorozumění, červená hněvivost a agresivita. Modrá byla symbolem věrnosti, míru a pravdy. Dítě většinou používá barvy dvěma způsoby. První způsob je napodobování přírody – modré nebe, zelená tráva, žluté slunce. Pokud se nechává vést svým nevědomím, vypovídá to hodně o jeho myšlení a osobnosti.

Extrovertní dítě, které stále vyhledává kontakty, je impulzivní, činorodé, překypuje afektivitou a jeví se jako necitlivé, často používá velký počet barev a to hlavně žlutou, červenou, oranžovou a bílou.

Dítě introvertní, které obtížně navazuje kontakty, je bázlivé a obrácené do sebe, používá malý počet barev a to většinou zelenou nebo modrou, fialovou nebo černou, případně šedou.

Obecně lze říct, že pokud dítě používá teplé barvy, svědčí to o jeho vyrovnanosti, zatímco tmavé barvy jsou známkou smutku, úzkosti, odporu k někomu nebo k něčemu.

3.7.1 Význam barev

Červená: Pokud dítě před šestým rokem používá pouze červenou, je to zcela normální. V případě, že červená barva přetrvává i po šestém roce, ukazuje to na tendenci k agresivitě a nedostatečnou kontrolu emocí. U dětí nemocných nemá červená tak sytý odstín.

Žlutá: Často ji dítě používá v kombinaci s červenou. Může ukazovat na závislost dítěte na dospělém.

Modrá: Tuto barvu často používají děti mladší pěti let. Vyznačují se tím, že své chování více kontrolují než děti, které používají červenou barvu. Pokud dítě v šesti letech používá z velké části modrou, znamená to, že je dobře adaptované. V případě, že používá výhradně modrou, ukazuje to na přílišnou kontrolu.

Zelená: Zelená odráží sociální vztahy a je srovnatelná s modrou.

Hnědá: Tmavé nevýrazné barvy, k nimž patří někdy i žlutá, odráží špatnou rodinnou i sociální adaptovanost dítěte a různé konflikty. Často tyto „regresivní“ barvy volí s oblibou umíněné děti.

Fialová: Fialová barva se u malých dětí objevuje jen zřídka a je příznakem neklidu. Může se vyskytnout ve spojení s modrou a prozrazuje úzkost. Může se zde objevit i zelená a to ukazuje na období obtížné adaptace.

Černá: Objevuje se v jakémkoli věku a představuje určitou míru úzkosti. Někdy naopak svědčí o bohatém vnitřním životě (Davido, 2001).

3.8 Kresba a inteligence

Dětská kresba je do určité míry výpovědí o množství a určitosti představ, které dítě má o světě, a pokud se dětské zobrazení vyvíjí i po formální stránce, tak spolu s přibývajícím věkem dítěte se dá vyčíst vývojový stupeň dítěte. V tomto směru se dětská kresba i využívá. K tomuto účelu bylo vypracováno mnoho testů a nejnámější z nich jsou dva: „nakresli strom“ a „nakresli člověka“. Problém vztahu mezi kresbou a inteligencí je velmi složitý. Chybí totiž definice inteligence samé. Již prvním příznakem, že dítě projevuje naprostý nezájem o kreslení, ukazuje na to, že není něco v pořádku. Nejčastěji se jedná o nedostatek vztahu k okolí, dítě se nedokáže soustředit na jednu činnost, nebo jde o naprostý nedostatek sebevědomí. Pokud se jedná o kresbu stereotypní a vůbec se nevyvíjející, kde se opakují grafické typy již jednou vytvořené, jde také o určitý nedostatek. V případě, že dítě kreslí hlavonožce i v šesti letech, je nutné poradit se s odborníkem. Některé děti jsou bez nápadu, jiné mohou nápady jen hýřit. Psychologové zkoumají inteligenci různými testy a pomyslná ručička na ukazateli „inteligence“ máte všechny předpoklady... Nedostatek nápadů, zájmu, invence bývá většinou přechodný jev (Uždil, 2002).

Davido (2001) hovoří o tom, že klinický psycholog má k dispozici dva druhy psychologických testů – jedná se o testy výkonové, což jsou testy inteligenční (intelektová výkonnost), a testy speciálních schopností (např. paměť, zraková percepce). Druhý typ jsou osobnostní testy, patří sem dotazníky, projektivní testy a posuzovací škály. Inteligenci nelze posuzovat pouze podle toho, jak člověk vypadá. Jsou používány různé inteligenční testy, které srovnávají výkon jedince s normami, které byly získány vyšetřením velkého vzorku osob. Průměrná hodnota je stanovena na 100, pásmo průměrné inteligence je v rozmezí 90-110. Testy se používají pro měření inteligence, efektivity, vývoje tělesného schématu a

psychomotoriky. Pokud hovoříme pouze o inteligenci, lze říci, že dítě v pěti letech by mělo být schopno obkreslit čtverec a v sedmi letech kosočtverec. Často se k tomuto účelu používá test Binderové, který spočívá v obkreslování geometrických obrazců. Tento test se používá hlavně u malých dětí a postupně jsou obrazce složitější. Výsledky nám mohou posoudit mentální úroveň dítěte. U nás se často používá i Matějčkův test obkreslování. Test obkreslování geometrických tvarů je často součástí testu školní zralosti (Davido, 2001).

3.9 Význam kresby

Bednářová, Šmardová (2009) hovoří o tom, že součástí vývoje dítěte je i kresba. Pro dítě může být kresba zábavou, hrou, možností vyjádřit se, něco vytvořit, ale také nám mnohdy dokáže říct mnoho o citovém světě dítěte.

Podle toho, jak se dítě vyvíjí, tak se vyvíjí i jeho kresba. Někdy se nám může zdát, že je kresba neobratná a málo zdařilá, ale nemusí to být vždy příznakem duševní zaostalosti dítěte.

Při osvojování dovedností psaní má kresba určitě své místo. „*V předškolním věku je úroveň jemné motoriky, senzomotoriky, grafomotoriky jedním z důležitých kritérií při posuzování způsobilosti k zahájení školní docházky.*“ (Bednářová, Šmardová, 2009, str. 6).

Jaké informace nám může kresba poskytnout?

- *Poskytuje informace o celkové vývojové úrovni,*
- *poskytuje informace o úrovni jemné motoriky a grafomotoriky,*
- *poskytuje informace o zrakovém a prostorovém vnímání,*
- *poskytuje informace o vizuomotorice,*
- *poskytuje informace o emocionalitě dítěte,*
- *poskytuje informace o vztazích a postojích dítěte.*

(Bednářová, Šmardová, 2009, str. 6).

V praxi se můžeme setkat s dětmi, které mají velmi vysokou inteligenci, co se ale týče jejich kresby, je podprůměrná. Naopak se objevují i děti, jejichž kresebný projev je na vyšší úrovni, ale jeho rozumové schopnosti neodpovídají jeho věku. Při posuzování grafomotorických a vizuomotorických schopností je vhodné ptát se i rodičů na jejich schopnosti v této oblasti a v mnoha případech špatně kreslí a píšou. Pokud mají děti problémy v komunikaci, je kresba cestou ke kontaktu a celkové komunikaci (Bednářová, Šmardová, 2009).

3.10 Vývojová stadia kresby

Francouzská spisovatelka Roseline Davido rozdělila vývojová stadia kresby do těchto stádií: „*Období skvrn – dvouleté dítě nekreslí stejně jako tříleté. Každému věku odpovídá specifický typ kresby. Dětské kresby procházejí stadii, které těsně souvisí s vývojem intelektu. Tuto domněnku jako první vyslovil G. H. Luqueat a čas jeho názor potvrdil.*“ (Davido, 2001, str. 21)

Dalším stadiem je podle Davido (2001) stadium čmáranic. Dítě tak kreslí po papíře silné čáry a zabírají celou plochu výkresu. V tomto období jde již leccos rozpoznat.

Dalším významným stadiem je období čarání. Dítě také lépe drží tužku a snaží se napodobovat dospělé při psaní.

Poslední období je stadium hlavonožců, univerzálních postav. Toto období začíná kolem 3 roku věku a dítě dává svým obrázkům určitý obsah. „*Postava je znázorněna kolečkem představujícím současně hlavu i trup zepředu, k němuž přiléhají dvě čáry- nohy, a často ještě další dvě ruce. Jak dítě roste, na postavě přibývá detailů- v kolečku jsou umístěny oči, ústa i pupek v podobě tečky nebo drobného kolečka.*“ (Davido, 2001, str. 23).

Podle některých statistických údajů se u dětí kolem 5. a 6. roku začíná objevovat další kolečko, a tím je trup. Děti ve většině případů zobrazují postavu zepředu. „*Dnes je již všeobecně známou skutečností, že do kresby postavy dítě promítá samo sebe. Jak říká M. Prudhommeau: „Když dítě kreslí postavu, kreslí samo sebe, a to tak, jak se cítí.*“ (Davido, 2001, str. 24).

Podle Bednářové (2009) některé děti mohou projevovat velmi brzy zájem o kreslení již někdy v době, kdy jsou schopné specifické manipulace s předměty. Zdá se, že je pro dítě zpočátku nejdůležitější, že „se kreslí“ než, co „se kreslí“ (Uždil, 2002). Obdobím okolo 3let, kdy kresba něco zaznamenává, se do středu zájmu dostává lidská postava, zpočátku zejména hlava. Nejdříve děti kreslí kruh, který představuje hlavu. Později je toto kolečko obohaceno o detaily: oči, ústa, nos. K němu postupně přiléhají dvě čáry – nohy, pak dítě přidává ještě dvě čáry – ruce. To je stadium hlavonožců. „*Hlavonožec se v kresbě obvykle objevuje mezi třetím a čtvrtým rokem (někdy i dříve).*“ (Bednářová, 2009, str. 19).

Podle Vágnerové (2005) prochází vývoj kresby u dětí několika fázemi. První fáze, která se týká období batolícího, se nazývá presymbolická, senzomotorická. Je to období, kdy dítě začíná čmárat. V druhé fázi dochází k přechodu na symbolickou úroveň. V této fázi dítě postupně zjišťuje, že může pomocí čmáraní zobrazit realitu. Třetí fáze se označuje jako

primární symbolické vyjádření. Teprve v tomto období je dítě schopno nakreslit něco konkrétního.

4 Faktory ovlivňující vývoj a úroveň dětské kresby

4.1 Mentální vyspělost dítěte

Slovo *mentální* je značně široký termín a má několik významů.

Jako první se uvádí termín – patřící k mysli. Je to pojem hodně neurčitý, používal se spíše dříve. Někdy je tento termín chápán jako obsah vědomí, jindy se hovoří spíše o psychických procesech.

Jiný výklad tohoto termínu se vztahuje ke zprostředkovacím procesům. Jde o spojení fyzikálních podnětů a pozorovatelné chování subjektů.

Nejužívanější význam je připisován třetímu termínu, kdy se hovoří o spojení psychických funkcí, jež se spojují inteligencí či rozumem. Je často užíván i dnes. Čtvrtý termín se vztahuje k mentální poruše, k mentální chorobě atd.

Poslední termín hovoří o synonymu k pojmu kognitivní. Často je používán v současné psychologii. Jedná se o kognitivní proces, který se vztahuje k poznání a je obsahem kognitivní psychologie (Homola, Kakabus, Trpišovská, 1992).

Kreslení do jisté míry souvisí s celkovou mentální vyspělostí dítěte. Pouze v případě, pokud najdeme výraznou odchylku v kresbě, by se mělo začít pátrat po příčinách.

4.2 Motorika

Je pohybem, který nám označuje jedenkrát nebo i opakovaně probíhající pohyby organismu. Jedná se o funkci stavby těla i psychické struktury a bývá určována dědičnou koordinací nebo také cílevědomým zaměřením. Převážně vystupuje jako výrazová nebo výkonová motorika. Zde má velký význam pohybová koordinace, kde jsou obsaženy složky celkové koordinace a nacvičené jemné koordinace (Homola, Kakabus, Trpišovská, 1992).

Jde o propojení hrubé motoriky, jemné motoriky, motoriky mluvidel a motoriky očních pohybů. Pokud se jedná o rozvoj hrubé motoriky, rozvíjíme ji například během, skoky, poskoky, rovnovážnými cvičeními, házením, chytáním, kutálením míčem... (Bednářová, Šmardová, 2007).

Jemnou motoriku rozvíjíme manipulačními hrami, konstrukčními hrami, manipulací s drobnými materiály – třídění, přebírání. Dále můžeme jemnou motoriku rozvíjet přišíváním a zapínáním knoflíků, stříháním, lepením a vytrháváním papíru, prstovým cvičením (Bednářová, Šmardová, 2007).

Motoriku mluvidel rozvíjíme různými cvičeními, které se zaměřují na pohyblivost jazyka, rtů, svalů v obličeji (Zelinková, 2007).

4.3 Lateralita

Pod pojmem lateralita rozumíme nerovnoměrné užívání párových hybných a senzomotorických orgánů. Pochází z latinského slova „*lateralis*“ – ležící na straně boční. „*Projevy lateralit mají souvislost s dominancí mozkových hemisfér, přičemž jsou zatím spíše naznačeny než detailně prozkoumány.*“ (Slowík, 2007, str. 129).

4.4 Zrakové vnímání

Prostředkem komunikace i poznávání světa je zrak. Zrakem je přijímáno nejvíce informací z okolí. U předškolních dětí je zrakové vnímání zaměřeno na celek, méně na detail. Vše ale souvisí se vším. Vnímání celku později úzce souvisí s vnímáním jednotlivých částí. Zraková paměť se rozvíjí již u dětí v kojeneckém věku (Bednářová, Šmardová, 2007). Dítě tak dovede vidět detaily, rozložit celek na části, ale také zapamatovat si, co vidělo (Bednářová, Šmardová, 2009).

Pro rozvoj zrakového vnímání lze použít různé hry a činnosti, jako například pojmenovávání barev, vyhledání shodných obrázků, poskládat obrázek z několika částí atd. (Bednářová, Šmardová, 2007).

4.5 Paměť

Homola, Kalabis, Trpišovská (1992) hovoří o paměti jako o mentální funkci, která podržuje informaci o představách, jevech, podnětech, myšlenkách apod. poté, co již původní podněty nepůsobí. Další termín se vztahuje k označení předpokládaného systému skladování v mozku, který tyto informace pozdržuje. Díky paměti člověk může využívat své zkušenosti. Vytváření této zkušenosti by nemohlo probíhat, pokud by obrazy a dojmy mizely v mozkové kůře beze stopy.

Podle Bednářové, Šmardové (2009) je věnování pozornosti předpokladem vnímání. To, co vnímáme, ukládáme do paměti. V paměti můžeme tyto vjemy oživit. Díky paměti můžeme vyvolat představy a znázornit je podle svého.

Někteří rodiče, jejichž dítě má kresbu chudou nebo nekreslí vůbec, si to vysvětlují tím, že dítě nemá představivost a fantazii a vlastně neví, jak má věc nakreslit, nebo co má kreslit.

Hodně záleží také na tom, v jakém prostředí dítě žije. Zda doma kreslí a jestli jsou pozitivní reakce na jeho kresbu.

5 Dítě a rodina

Hlavním úkolem rodiny je zajistit výchovu dětí a bezpečí všech jejích členů. Pro správný rozvoj dítěte je nutná rodina. V rodině dochází k osvojení řeči dítěte, vypracovávání své osobnosti, utváření charakteru. Důležitým činitelem v rodině je soudržnost, která má vliv na pozdější vývoj členů rodiny (Sillamy, 2001).

Vágnerová (2008) hovoří o tom, že pro rozvoj dětské osobnosti má největší význam rodina. Pro dítě je nejvýznamnější sociální skupinou. Prvních informace o okolním světě se mu dostává prostřednictvím matky, nebo někoho dospělého. Rodina zajišťuje dítěti jistotu a bezpečí. Tím, že je dítě v rodině vychováváno, rozvíjí se jeho schopnosti a dovednosti a také získává určitý hodnotový systém. Zhruba do deseti let rodiče představují pro dítě významnou autoritu. Do tohoto období dítě nekriticky přijímá všechny jejich informace, akceptuje jejich názory a hodnocení.

Uspořádání rodinného systému a pozic v něm ovlivňují další vývoj dítěte a adaptaci na sociální prostředí. Podněty, které rodina dítěti poskytuje, mohou působit pozitivně, ale také negativně. Tyto podněty jsou důležité pro vytváření zkušeností a na nich závisí prožívání sociálních podnětů. Pokud by rodina chyběla, nebo by byly narušeny vztahy v rodině, mohlo by to přispívat ke vzniku psychických potíží, například domácí násilí, rozpad rodiny atd.

Mertin a Gillernová (2003) hovoří o tom, že vzdělávání a výchova je složitý proces. Děti potřebují lásku, kterou jim poskytují rodiče. Jsou budoucností pro rodiče a nevyčerpatelným zdrojem podnětů. Dochází zde k nejrůznějším interakcím mezi dětmi a rodiči, výchovných událostí, postupů a prostředků.

„Rodina představuje významné sociální a výchovné prostředí pro vývoj a rozvoj dítěte.“ (Mertin, Gillernová, 2003, str. 204).

Pokud se jedná o děti předškolního věku, chtějí se podobat svým rodičům a tuto potřebu uspokojují hlavně ve hře, kde se stávají „dospělými“ a začínají svou roli procvičovat. Ve hře na dospělé se děti učí, jak úlohu dospělých alespoň na symbolické úrovni zvládnout a tím se připravují na budoucí život. Jde tím o sociální učení, které je charakteristické pro předškolní věk.

Vazby na rodiče a dospělé se v předškolním věku začínají uvolňovat, postupně navazují kontakt s vrstevníky.

5.1 Vztah s matkou

Dítě tráví většinou více času s matkou než s otcem. Matka se dětem každodenně věnuje a je zárukou plnění běžných povinností. Často si s dětmi hraje, mluví a nepoužívá tak mnoho příkazů. Pokud je vztah s matkou vřelý a vyrovnaný, dítě se projevuje otevřeností a je komunikativnější. V předškolním věku se dítě postupně stále více odpoutává od vazby na matku. Přesto však matka zůstává jako zdroj jistoty a bezpečí, je pečující a ochraňující osoba.

5.2 Vztah s otcem

Otec často přijímá roli vedlejšího a převážnou část výchovy přenechává na matce. Otcové sdílejí s dětmi volný čas, hry, výlety. Proto někdy otcové bývají pro děti vzácnější. Častěji užívají direktivních příkazů, méně s dětmi mluví o problémech a méně diskutují. Vztah s otcem bývá volnější než vztah s matkou. Studie ukázala, že chování otce k dítěti ovlivňuje do jisté míry kvalitu partnerského vztahu. Vědci se domnívají, že důvodem je to, že role otce není tak jasně vymezena jako role matky.

5.3 Vztahy se sourozenci

Vztahy se sourozenci mají velký sociální význam, jsou zdrojem sociální stimulace. Od sourozence je možné se něco naučit, je pro dítě zdrojem informací. Naučí se pochopit reakce a projevy na jiné úrovni než je rodičovská autorita. Dokonce i nepřátelské intervence mezi sourozenci podporují sociální porozumění i potřeby jiných lidí. Sourozenci spolu mohou mít společné cíle, plány a záliby- jsou partneři. Jsou jak spojenci, tak soupeři. Musí se dělit o rodičovskou lásku, pozornost, různé výhody a privilegia.

Ve společné hře se stávají spojenci, spolupracují a tím je pro ně hra zajímavá. Spojenci jsou i v okamžiku, kdy se na ně rodiče zlobí. Čím je mezi sourozenci větší věkový rozdíl, tím je sourozenecká rivalita větší. Starší sourozenec přijímá mocenskou roli.

Zvládat sociální dovednosti a očekávání rodičů pomáhá předškolnímu dítěti starší sourozenec. Někdy se stává zdrojem bezpečí a jistoty. Pro mladšího sourozence je vzorem, poskytuje mu ochranu a dítě se v této interakci samo rozvíjí (Vágnerová, 2005).

Podle Davido (2001) je dítě velmi těsně napojeno na své rodinné prostředí. Pokud dítě cítí, že se o něho rodiče dobře starají a mají ho rádi, je přívětivé a spokojené.

Může se stát, že dítě neprospívá podle představ a přání svých rodičů, důvodem mohou být složité vztahy mezi dětmi, rodiči a sourozenci.

V souvislosti s dětskou kresbou hovoří Davido (2001) o kresbě rodiny dítěte. Jedná se o test, který se skládá ze dvou částí: Na první papír dítě kreslí rodinu bez jakéhokoli upozornění. Na druhém papíře kreslí „svou rodinu“. Do prvního obrázku dítě vloží svou představu o harmonické, ideální rodině. Promítá sem svá přání. Druhý obrázek zachycuje svou vlastní zkušenost z rodiny. Zde je možno objevovat vztahy a vazba mezi jednotlivými členy rodiny.

Pokud dítě kreslí nahou postavu, odráží se zde nedostatečný intelekt subjektu. Na takovém obrázku můžeme najít i nějaký konflikt v rodině. Pokud je dítě deprimované a nemilované, má v kresbě rodinu „teple“ obléci.

Matka

Obraz matky se většinou nachází uprostřed papíru. Někdy dítě matku i otce oddělí dítětem. V tomto případě dítě trpí konfliktem mezi matkou a otcem. Dítě často kreslí matku při nějaké činnosti. Může se také stát, že matka je nakreslena mimo rodinu. Tato situace je však velmi ojedinělá. Pokud dítě rodiče nekreslí, znamená to, že se za ně stydí, nebo jde o velmi konfliktní vztah mezi nimi.

Otec

Většinou bývá otcova hodnota (hlavně u chlapců) zvýšena a otci je vyhraněno místo uprostřed papíru. Pokud kreslí otce holčičky, které jsou do něj zamilované, je jejich kresba vyzdobena detaily mužnosti- plnovous, knír nebo meč.

Sourozenec

I bezproblémové dítě má někdy potřebu kreslit se s rodiči samo. A tak se často stává, že sourozenec na obrázku „vlastní rodiny“ chybí. Pro sourozence to znamená velkou křivdu a někdy se dokonce snaží obraz sourozence poškodit (Davido, 2001).

6 Lidská postava

„První obrazy člověka dostaly své důvěrné jméno paňák právě proto, že se spíš podobají hadrové loutce než živému, chodícímu, jednajícím člověku.“ (Uždil, 2002, str. 24).

Pokud dítě nakreslí uzavřený ovál „hlavy“, nepocítuje to jako obrys, který by měl souhlasit se siluetou skutečné hlavy. Studie ukázaly, že tzv. hlavonožec zahrnuje zároveň i polozapomenuté tělo. Zpočátku jde o oválnou hranici, v níž jsou důležité lidské znaky – oči, nos a vlasy, zřídka uši. Trup zpočátku bývá umístěn na ploše mezi dvěma nohami. Později se trup osamostatňuje, přidá se menší hlava a končetiny.

U některých dětí se hned na počátku objeví polodlouhý typ lidské postavy, kde je dobře patrný trup a někdy dokonce i krk. První „hlavonožci“ vznikají mezi třetím a čtvrtým rokem, někdy dokonce i dříve. Čím častěji dítě kreslí a čím víc je vystaveno pozitivním výchovným podnětům, tím je vývoj jeho kresby rychlejší. U šestiletých dětí je lidská postava již velmi zřetelná, přidávají ruce k trupu, ne už k hlavě. Často se na hlavě začínají objevovat vlasy. Malé děti nejdříve muže a ženu, holčičku i chlapečka zobrazují stejně. Vývoj pokračuje dál a základní obraz dostává nové detaily – sukně, taška, klobouk....

Pokud se jedná o pohyb postav, zpočátku hovoříme spíše o vzájemné blízkosti a souvztažnosti věcí. Pro dítě je velmi obtížné zobrazit pokrčené ruce. Naopak vztažené ruce například při trhání ovoce se objevuje již ve věku kolem čtyř let.

6.1 Profil

Pokud dítě chce znázornit, že lidská postava jde a že se pohybuje, musí ji natočit z profilu. Zde se mění paňák, který je nesymetrický, v postavu, která je zobrazena ze strany a natočena do žádoucího pohledového úhlu. Tak je tomu zpočátku, ale jakmile se zobrazení z profilu vžije, není už třeba tolik úsilí a postavy a všechny věci se postupně změní v prostor iluzivní a může vedle sebe stát dům a paňák v poloze boční, ale také v poloze průčelní.

Dalším důležitým stádiem je to, že se profil nezakládá na zrakové vzpomínce, ale na schopnosti operovat s představami až skoro racionálně (Uždil, 2002).

6.2 Vývoj kresby lidské postavy

Jedná-li se o zkoušku kresby lidské postavy, je nejčastěji spojována se jménem Florence Goodenoughové (1926). Ta vycházela z předpokladu, že dětská kresba se neustále

vyvíjí a projevuje se tím, že přibývají detaily a zlepšuje se přesnost provedení. Dítě především rádo zobrazuje osoby a předměty, které pro něj mají trvalý význam. Nejčastěji kreslí člověka, protože je středem jejich zájmu a také proto, že jsou na dospělých závislí.

Pojetí kresby lidského těla vychází ze zkušenosti a tu má dítě se svým tělem, ale může být i výsledkem pozorování jiných lidí (Vašutová, 2005).

Ve třech letech ještě dítě nekreslí lidskou postavu, jde spíše o základ postavy. Prvním znakem kresby lidské postavy je hlava, která tvoří nejdůležitější část lidského těla. Později dítě začne přidávat další prvky. Připojuje k hlavě další čáry, a tak vzniká prvotní forma lidské postavy.

Kolem věku čtyř až pěti let nastává velký pokrok v zobrazení lidské postavy. Kresba je obohacena o další součásti těla. Začíná se objevovat trup a nohy. Trup bývá kruhový, trojúhelníkový, oválný, nebo čtyřúhelníkový. Dítě začíná postupně hlavu již spojovat s trupem (Trpišovská, Vacínová, 2006). Kresba již obsahuje nejenom dolní, ale i horní končetiny, zatím pouze jednoduchými čarami. Takové zachycení nazýváme lineární. Začínají se již objevovat i další detaily, které dělají z postavy člověka. Jedná se například o vlasy, klobouk, knoflíky... (Kucharská, 2000).

Mlčák (1996) hovoří o tom, že zhruba v pěti letech se ukončuje stádium lineárního náčrtu a začíná se objevovat plošná kresba, která je tvořena již dvěma čarami. Často jsou ještě proporce trupu, hlavy a končetin nevyvážené, největší je vždy hlava. Dítě často zapomíná nakreslit krk.

V šesti letech kreslí dítě postavu většinou po částech a potom je mechanicky spojuje k sobě. Napojení paží je pro dítě velmi těžké, a proto se často setkáváme s pravoúhlým připojením vzhledem k tělu. Dolní končetiny jsou již vedeny vedle sebe (Mlčák, 1996).

Jak hovoří Šmardová, Bednářová (2009), šestileté dítě má již lidskou postavu propracovanější a je zde již mnoho detailů. Zpravidla nechybí hlava, ruce, trup, nohy, vlasy, oči, ústa, nos, uši. Často se objevují i šperky, pokrývka hlavy a jiné detaily. I jednotlivé části těla jsou k sobě předněji připojovány. Končetiny jsou kresleny dvojdimenzionálně, to znamená dvěma čarami.

U sedmiletých dětí se kresba ještě zpřesňuje. Začínají se objevovat pokusy o zachycení ramen a jsou k nim správně připojovány paže. Dolní končetiny bývají blíže u sebe. Začínají se objevovat rozdíly mezi ženskou a mužskou postavou. U ženské postavy se začíná objevovat pas, místo končetin se začíná kreslit sukňe.

V období kolem sedmého roku se začíná kreslit postava z profilu (Bednářová, Šmardová, 2009).

6.3 Výzkumné a diagnostické aspekty dětské kresby

V kresbě se mohou odrážet psychické a jiné procesy, jako je například úroveň jemné motoriky, senzomotorické koordinace, kognitivní přístup ke ztvárnění tématu a jiné.

Z těchto důvodů je dětská kresba velmi oblíbená a často využívána.

V roce 1904 M. C. Shuyten sestavil první stupnici hodnocení vývoje kresby lidské postavy. Nejrozšířenější je však test F. I. Goodenoughové (1926), kde jsou normy pro děti od tří do třinácti let. Kresba lidské postavy se stala standardizovaným testem dětské inteligence. D. B. Harris tento test později rozšířil o kresbu postavy muže, ženy a vlastní postavy a vyšel pod názvem Goodenough-Harris Drawing Test.

R. A. Osterrieth v roce 1976 vypracoval vlastní hodnotící systém, který obsahuje 62 položek v deseti modalitách. Všichni tito autoři přispěli k tomu, že kresba lidské postavy se stává významnou pomůckou při rozlišování psychického zdraví a určení abnormalit ve vývoji zkoumaného jedince.

Na základě vlastních výzkumů, domácích i zahraničních studií vymezil R. Konečný (1974) řadu abnormálních znaků, které se v kresbě zdravých dětí neobjevují.

„Anomální kresbu lidské postavy lze vymezit následujícími závěry:

- *Kresba lidské postavy je zjednodušená, neúplná, primitivní, ale i výrazně propracovaná. Dále pak je kresba malá (pod 3cm) nebo nadměrně velká (nad 18cm), případně kresba s neurčitým pohlavím.*
- *Postava nemá být lokalizována na ploše příliš nahoře ani dole, ani příliš vlevo či vpravo. Nežádoucí je postava nakloněná zejména doleva, postava asymetrická nebo znázorněná zezadu.*
- *Anomální znaky vykazuje postava bizarní, groteskní, vyšrafovaná, s vyčerněnými detaily.*
- *Postava nemá být znázorněna sotva znatelnými, přerušovanými, roztřesenými nebo silně rytými čarami.*

Anomální znaky signalizuje postava nápadně úzká nebo široká. Taktéž excesivní gumování je znakem abnormálního projevu zkoumané osoby“ (Vašutová, 2005, str. 91).

6.4 Význam znaků kresby lidské postavy

6.4.1 Velikost postavy

Děti úzkostné, trpící pocity nejistoty a nedostatečnosti, nebo s různými neurotickými rysy kreslí postavu velmi malou. Naopak nápadně velkou postavu kreslí děti, které mají sklon k sebeprosazování, někdy až s agresivním chováním, které nedokáží ovládat. Velikost nakreslené postavy může být signálem nějakých potíží ve vztazích s prostředím, v němž dítě žije. Může se zde cítit bezvýznamné, potlačované, nebo by chtělo zaujmout významnější pozici a chce být středem pozornosti. Někdy může být kresba velké postavy projevem neschopnosti lépe koordinovat grafomotorický projev. Ten je typický pro mladší předškoláky, nebo se může jednat o nějakou poruchu jemné motoriky. Velmi velkou postavu mohou kreslit i děti trpící ADHD syndromem a ty se nedovedou soustředit na svůj úkol a nedokáží si rozvrhnout prostor určený pro kresbu. Často překračují hranice papíru nebo rámečku.

6.4.2 Chybění podstatných částí těla

Jedná se hlavně o hlavu, trup, končetiny, rysy obličeje apod. Tyto problémy se vyskytují u dětí s emočními potížemi a s problémy sebepojetí. Důvodem k vynechání části těla může být vyčerpanost, celková únava, ale i pocit bezmoci, bezradnosti a prázdnoty. V některých případech se může jednat o nějakou závažnou psychickou poruchu, případně onemocnění, například schizofrenie, vzácněji u neurotických dětí.

6.4.3 Způsob zpracování jednotlivých částí těla

Hlava

Pokud je hlava asymetrická nebo malá s nápadnostmi obličeje, může se jednat o celkovou nevyrovnanost, emoční problémy a komunikační a adaptační potíže. Hlava bývá chápána jako centrum osobnosti, a proto zobrazení jednotlivých rysů může mít nějaký diagnostický význam. Jde především o oči a ústa. Prázdné oči mohou naznačovat poruchu vztahu s okolím, zvýrazněné oči jsou považovány za signál paranoidních rysů. Velká ústa nebo nadměrně zvýrazněné zuby mohou být chápány jako potřeba ovládnout okolí. Nápadně velké rysy v obličeji zdůrazňují potřebu být středem pozornosti. Naopak nenápadné a malé rysy v obličeji mohou svědčit o pocitu nejistoty, úzkosti a méněcennosti.

Trup

Trup se objevuje až ve vývojovém období, které následuje po fázi hlavonožce. Pokud je trup vynechán i později, může to mít určitý diagnostický význam. Může jít o odmítnutí vlastního těla, které je pro dítě z nějakého důvodu nepříjemné. Příliš vysoký nebo úzký trup se může vyskytovat u dětí, které mají neadekvátní vztah k vlastnímu tělu.

Paže a ruce

Jedná se o spojení člověka s jeho okolím. Komunikační problémy, nejistotu a strach mohou prozrazovat krátké nebo neforemné paže. Pokud dítě nakreslí velké paže a ruce, může se jednat o potřebu dominantní pozice (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001).

„Ruce nabývají různých podob - smetáčků, krabiček, koleček, ale vyskytují se i ruce s pěti prsty. Vývoj zobrazení rukou souvisí s věkem dítěte.“ (Davido, 2001, str. 55).

Nohy

Představují rovnováhu a oporu těla. Pokud nohy chybějí nebo jsou nějak deformované, může se jednat o problémy v sebepojetí, nejistotu, nezakotvenost. Pokud postava nestojí na zemi nebo na nějakém jiném podkladu, popřípadě vlaje v prostoru, jedná se často o nestabilitu rolí v nějaké sociální skupině (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001).

U dětí depresivních a křehkých bývají někdy nohy ohnuté. Někdy se může jednat i o snížení fyzické nebo psychické schopnosti.

Oblečení

Ve věku pěti až šesti let je dítě schopno postavu obléknout. Postavy pak charakterizují to, co autora trápí nebo zajímá.

Dítě si většinou postavu oblékne podle svého vkusu. Sociálně lze zařadit postavu podle stylu oblečení. Pokud jsou šaty roztrhané, dítě si nakreslené postavy pravděpodobně příliš neváží. Pokud se jedná o kapsy a knoflíky, tak ty zvyšují hodnotu postav a dodávají jim důležitost (Davido, 2001).

O kresbě oblečení hovoří Svoboda, Krejčířová, Vágnerová (2001) jako o odrazu sociální konformity. Vše je však vývojově podmíněno, nejdříve děti kreslí postavy bez oblečení. Pokud je oblečení nápadně vyšrafované nebo příliš vyčerněné, může se jednat o emoční rozlad, nejistotu a úzkost. V případě, že jsou osoby nedostatečně oblečené, jde o kresbu dětí předvádivých, zaměřených na vlastní zevnějšek. Důraz na oblečení se může vyskytovat více u dívek než u chlapců.

V kresbě necháváme dítě, aby sdělilo svůj postoj, a zajímáme se o to, jaké mělo důvody k tomu, aby kresbu zobrazilo právě takovým způsobem. Dítě vždy preventivně pochválíme, aby se zbavilo obav, že jeho obrázek je špatný a že bude negativně hodnocen.

7 Praktická část

7.1 Cíl

Praktická část je věnována vývoji dětské kresby u dětí předškolního věku. Základem bylo shromažďování kreseb lidské postavy. Cílem bakalářské práce bylo s ohledem na rozmanitost a individuálnost kresebného projevu zachytit vývoj výtvarného projevu, ale i průběh jeho vzniku. Nejmladšímu dítěti, které se účastnilo mého výzkumu, bylo v době vzniku jeho první kresby 3 roky a 5 měsíců a nejstaršímu účastníkovi bylo při poslední kresbě již 7 let a 2 měsíce.

7.2 Výzkumný vzorek

Věkové rozmezí dětí bylo od 3 do 5 let. Výzkum byl prováděn v MŠ Popovice. Jedná se o dvojtřídní mateřskou školu. Výzkumný vzorek byl stanoven z devíti dětí – z toho 3 děti tříleté, 3 děti čtyřleté a 3 děti pětileté.

Tabulka č. 1 – Složení výzkumného vzorku

Jméno dítěte	Věk při počáteční kresbě	Věk při konečné kresbě
Štěpán	3 roky a 5 měsíců	4 roky a 8 měsíců
Aneta	3 roky a 6 měsíců	4 roky a 9 měsíců
Sylva	3 roky a 8 měsíců	4 roky a 11 měsíců
David	4 roky a 2 měsíce	5 let a 5 měsíců
Jindřich	4 roky a 6 měsíců	5 let a 9 měsíců
Vendula	4 roky a 9 měsíců	6 let
Dominik	5 let a 2 měsíce	6 let a 5 měsíců
Veronika	5 let a 5 měsíců	6 let a 8 měsíců
Ondřej	5 let a 11 měsíců	7 let a 2 měsíce

7.3 Charakteristika metod

Hlavní metodou bylo pozorování kresby lidské postavy. Vždy bylo pozorováno pouze jedno dítě. Čas na kresbu byl neomezený, ale bylo pevně stanoveno místo kresby a také předmět kresby – mužská postava. Pomůcky byly také pevně stanoveny a i přístup pozorovatele byl ke všem dětem stejný. Děti kreslily v prostředí pro ně důvěrně známém – jejich školní třída a bez přítomnosti dalších dětí.

7.4 Postup při sběru dat

Před zahájením praktické části byl stanoven postup výzkumné činnosti. Dítě dostalo list papíru velikosti A4 a obyčejnou tužku č. 2. Poté dostalo dítě následující instrukci: „*Namaluj pána, jak nejlépe dovedeš!*“ Při kresbě bylo dítě pozorováno a byly zaznamenány v záznamovém archu tyto faktory: soustředění při kresbě, samostatnost, rozpoložení a také zda dítě využívá celou plochu papíru. V průběhu kresby byla sledována lateralita a úchop tužky.

Na závěr byly výzkumné vzorky seřazeny podle věku dětí a opatřeny závěrečným hodnocením.

7.5 Způsob vyhodnocení získaných dat

Při sběru dat bylo využito metody pozorování, kdy následně došlo k vyhodnocení získaných výstupů. Hodnocení bylo provedeno na čtyřech faktorech. Každý z daných faktorů mohl nabývat hodnot pětistupňové škály, kdy krajní body vyjadřovaly nejlepší (1) a nejhorší (5) výsledek.

A. Soustředění – soustředění dítěte při kresbě a koncentrace pozornosti při kresbě

1 – výborně se soustředí

5 – špatně se soustředí

B. Samostatnost – samostatnost dítěte při kresbě

1 – pracuje samostatně, nepotřebuje naší pomoc

5 – nepracuje samostatně, potřebuje pomoc

C. Rozpoložení – citové rozpoložení dítěte při kresbě

1 – spontánní, pozitivní, uvolněné, vyrovnané

5 – ostýchavé, negativní, stydlivé, plačtivé, zlostné

D. Plocha papíru – dítě dokáže využít celou plochu papíru

1 – využívá celou plochu papíru

5 – nevyužívá celou plochu papíru, malé obrázky při kraji

Dále byla pozorována lateralita a úchop tužky, přičemž při lateralitě se zaznamenávalo, zda dítě drží tužku v levé či pravé ruce a u úchopu se hodnotilo, zda se jedná o špetkový či jiný.

7.5.1 Štěpán

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 3 roky a 5 měsíců

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 3 roky a 11 měsíců

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 4 roky a 5 měsíců

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 4 roky a 8 měsíců

Tabulka č. 2 – Chování Štěpána během kresby

Věk: roky/měsíce	3/5	3/11	4/5	4/8
Soustředění	3	2	2	1
Samostatnost	5	3	2	1
Rozpoložení	3	4	3	1
Plocha	1	1	2	1

Tabulka č. 3 – Lateralita, úchop tužky u Štěpána

Lateralita	Pravá Pravá Pravá Pravá
Úchop	Jiný Špetkový Špetkový Špetkový

Tabulka č. 2 nám ukazuje, že při počáteční kresbě byl Štěpán zcela nesamostatný a nedokázal se soustředit na kresbu. Potřeboval ujištění, že je kresba v pořádku. Neustále se ptal, co má ještě dokreslit. Dokázal využít celou plochu výkresu. V dalších kresbách se již více soustředil a byl samostatnější. Při konečné kresbě se situace zcela změnila - pracoval naprosto samostatně, působil uvolněně a po celou dobu kresby měl dobrou náladu.

Z tabulky č. 3 vyplývá, že od počáteční kresby kreslil pravou rukou. Úchop byl špetkový, pouze při počáteční kresbě byl úchop jiný a během kresby měnil různé úchopy.

Kresba lidské postavy:

Věk: 3 roky a 5 měsíců

Již při počáteční kresbě je naznačeno tělo. Na hlavě je náznak očí a také vlasů. Při této kresbě se pokusil nakreslit i boty.

Věk: 3 roky a 11 měsíců

Při další kresbě dokázal oddělit tělo od končetin. Postava má již podstatné části jako jsou oči, nos, ústa a vlasy.

Věk: 4 roky a 5 měsíců

Kresba je hodně podobná kresbě předešlé. Jsou zde podstatné části těla. Na rozdíl od předchozí postavy zde chybí nos. Při této kresbě nedokázal využít celou plochu výkresu.

Věk: 4 roky a 8 měsíců

Zde se jedná pouze o lineární kresbu, Tato kresba je obohacena o mnoho detailů jako jsou uši, zorničky v očích, náznak prstů a boty.

7.5.2 Aneta

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 3 roky a 6 měsíců

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 4 roky

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 4 roky a 6 měsíců

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 4 roky a 9 měsíců

Tabulka č. 4 – Chování Anety během kresby

Věk: roky/měsíce	3/6	4/0	4/6	4/9
Soustředění	4	4	3	4
Samostatnost	3	4	3	3
Rozpoložení	1	2	1	1
Plocha	2	2	2	2

Tabulka č. 5 – Lateralita, úchop tužky u Anety

Lateralita	Pravá Pravá Pravá Pravá
Úchop	Jiný Jiný Špetkový Špetkový

Z tabulky č. 4 je patrné, že při počáteční kresbě se dokázala Aneta dokázala soustředit na kresbu pouze částečně. Kreslila velmi rychle a po chvíli byl kresebný výtvar hotov. Při průběžné kresbě měla velké problémy soustředit se na kreslení, a také nedokázala pracovat samostatně.

Při závěrečné kresbě v porovnání s kresbou počáteční nedošlo k žádnému zlepšení. U každé kresby však měla dobrou náladu a dokázala i využít celou plochu výkresu.

Tabulka č. 5 nám ukazuje, že již od počáteční kresby kreslila pravou rukou. Zpočátku byl jiný úchop. V průběhu kresebného období se, ale změnil na špetkový.

Kresba lidské postavy:

Věk: 3 roky a 6 měsíců

V této počáteční kresbě se ještě jedná o stádium čárání. Tahy tužkou mají kruhovitý charakter. Není zde žádný náznak postavy.

Věk: 4 roky

V další kresbě se již jedná částečně o hlavonožce. Hlava ještě není zcela patrná. Je zde již náznak očí.

Věk: 4 roky a 6 měsíců

Při delší kresbě přibyly detaily na hlavě, jako jsou oči, nos, ústa a také vlasy. Pořád se ovšem jedná o stádium hlavonožce.

Věk: 4 roky a 9 měsíců

Z konečné kresby je patrné, že nedošlo k žádnému posunu a neustále se jedná o hlavonožce.

7.5.3 Sylva

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 3 roky a 8 měsíců

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 4 roky a 2 měsíce

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 4 roky a 8 měsíců

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 4 roky a 11 měsíců

Tabulka č. 6 – Chování Sylvy během kresby

Věk: roky/měsíce	3/8	4/2	4/8	4/11
Soustředění	4	3	3	1
Samostatnost	3	2	3	1
Rozpoložení	2	2	2	1
Plocha	1	1	2	2

Tabulka č. 7 – Lateralita, úchop tužky u Sylvy

Lateralita	Pravá Pravá Pravá Pravá
Úchop	Špetkový Špetkový Špetkový Špetkový

Z tabulky č. 6 vyplývá, že při počáteční kresbě se ještě nedokázala dostatečně soustředit na kresbu. Také vyžadovala pomoc při kresbě. Vždy byla ale uvolněná a pozitivně naladěná. Plochu výkresu dokázala téměř vždy celou využít. Při konečné kresbě udělala Sylva velký pokrok v oblasti soustředění, nepotřebovala žádnou pomoc. Pracovala samostatně a byla pozitivně naladěná.

Ze sedmé tabulky je patrné, že již od první kresby kreslila výhradně pravou rukou a úchop byl špetkový.

Kresba lidské postavy:

Věk: 3 roky a 8 měsíců

V kresbě se již začíná objevovat prvotní linie. Nejedná se již o stádium hlavonožce, je zde již částečně naznačeno tělo. Na postavě nechybí podstatné části těla, jako je hlava, ruce a nohy. Na hlavě jsou již naznačeny i oči a ústa a nechybí ani vlasy.

Věk: 4 roky a 2 měsíce

V další kresbě se již objevilo tělo a nechybí ani další podstatné části těla. Na hlavě jsou nyní již oči, nos, ústa i vlasy. Hlava zabírá 1/3 plochy výkresu.

Věk: 4 roky a 8 měsíců

I zde jsou zachovány základní části postavy. Začíná se objevovat i náznak dvojdimenzální kresby nohou. Jsou naznačeny i prsty, i když ještě nejsou všechny.

Věk: 4 roky a 11 měsíců

V poslední kresbě nechybí ani detaily, jako jsou uši a ramena. Nakreslila i boty, ale oproti minulé kresbě jí chybí prsty. Postavu nakreslila poněkud šikmo.

7.5.4 David

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 4 roky a 2 měsíce

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 4 roky a 8 měsíců

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 5 let a 2 měsíce

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 5 let a 5 měsíců

Tabulka č. 8 – Chování Davida během kresby

Věk: roky/měsíce	4/2	4/8	5/2	5/5
Soustředění	4	4	2	2
Samostatnost	5	4	2	3
Rozpoložení	3	4	3	2
Plocha	1	2	2	2

Tabulka č. 9 – Lateralita, úchop tužky u Davida

Lateralita	Pravá Pravá Pravá Pravá
Úchop	Jiný Jiný Jiný Špetkový

Tabulka č. 8 nám ukazuje, že při počáteční kresbě se David nedokázal na kresbu téměř vůbec soustředit a nedokázal samostatně pracovat. Po zadání úkolu chvíli přemýšlel, než se pustil do práce. Při druhé kresbě byla situace obdobná. Teprve při třetí kresbě se více soustředil, pracoval téměř samostatně a působil klidnějším dojmem. I při konečné kresbě David neměl problémy se na kresbu soustředit, byl uvolněný a vyrovnaný. Plochu dokázal téměř vždy využít celou.

Z tabulky č. 9 je patrné, že David kreslil během všech kresebných počínů pravou rukou. Úchop byl jiný až při poslední kresbě – tedy špetkový.

Kresba lidské postavy:

Věk: 4 roky a 2 měsíce

V této kresbě má postava podstatné části těla včetně detailů na hlavě. V očích jsou znázorněny zorničky, nechybí ani krk a boty. Na ruce jsou prsty, ale špatně umístěny.

Věk: 4 roky a 8 měsíců

Druhá kresba je hodně podobná předešlé kresbě. Postava má opět krk, jsou znázorněny detaily obličeje, ale chybí boty a prsty.

Věk: 5 let a 2 měsíce

I zde jsou zachovány základní části postavy. Začíná se již objevovat dvojdimenzální kresba rukou. Opět ale figurě chybí prsty na rukou a boty.

Věk: 5 let a 5 měsíců

Při konečné kresbě má postava všechny podstatné detaily v obličeji. Ruce jsou opět kresleny dvojdimenziálně, avšak jedna ruka není oddělena od trupu. Je zde pouze náznak krku, ale již nechybí 5 prstů a boty.

7.5.5 Jindřich

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 4 roky a 6 měsíců

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 5 let

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 5 let a 6 měsíců

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 5 let a 9 měsíců

Tabulka č. 10 – Chování Jindřicha během kresby

Věk: roky/měsíce	4/6	5/0	5/6	5/9
Soustředění	4	4	4	4
Samostatnost	4	3	3	4
Rozpoložení	3	2	3	3
Plocha	1	1	1	1

Tabulka č. 11 – Lateralita, úchop tužky u Jindřicha

Lateralita	Nevyhraněná Pravá Pravá Pravá
Úchop	Jiný Jiný Jiný Jiný

Tabulka č. 10 nám ukazuje, že Jindřich se během celého kresebného období v podstatě nikam neposunul. Při žádné kresbě se téměř vůbec nedokázal soustředit, neustále vyžadoval pomoc a byl stydlivý a zlostný. Při počáteční kresbě nechtěl vůbec spolupracovat. Dokázal však vždy využít celou plochu výkresu.

Z jedenácté tabulky vyplývá, že při počáteční kresbě byla lateralita nevyhraněná – neustále při kresbě předělával tužku z pravé do levé ruky. Při dalších kresbách však již používal výhradně pravou ruku. Úchop byl vždy jiný.

Kresba lidské postavy:

Věk: 4 roky a 6 měsíců

Figuře chybí detaily hlavy, jako jsou oči. Nos je jen velmi částečně naznačen. Hlava je spojena přímo s trupem. Je zde pokus o dvojnímenzální kresbu rukou, chybí však prsty.

Věk: 5 let

V další kresbě jsou již detaily hlavy znázorněny. Nechybí ani uši. Jedná se již o začátek dvojdímenzální kresby rukou i nohou. Jsou znázorněny i prsty na rukou. Hlava zabírá asi 1/3 celé postavy.

Věk: 5 let a 6 měsíců

Zde jsou zachovány základní části postavy a nechybí ani podstatné detaily na hlavě jako jsou oči, nos, ústa, vlasy a uši.

Věk: 5 let a 9 měsíců

Při konečné kresbě se Jindřich vůbec nesoustředil – chtěl mít kresbu rychle hotovou. Tělo, ruce i nohy jsou znázorněny pouze čarami.

7.5.6 Vendula

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 4 roky a 9 měsíců

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 5 let a 3 měsíce

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 5 let a 9 měsíců

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 6 let

Tabulka č. 12 – Chování Venduly během kresby

Věk: roky/měsíce	4/9	5/3	5/9	6/0
Soustředění	3	2	3	2
Samostatnost	5	3	3	1
Rozpoložení	3	2	2	1
Plocha	2	3	3	2

Tabulka č. 13 – Lateralita, úchop tužky u Venduly

Lateralita	Pravá Pravá Pravá Pravá
Úchop	Jiný Jiný Špetkový Jiný

Z tabulky č. 12 vyplývá, že během celého kresebného období bylo soustředění na kresbu průměrné. Při první kresbě potřebovala Vendula pomoc a průběžnou motivaci. Poslední kresbu zvládla již úplně sama a nepotřebovala pomoc. Nikdy nedokázala využít celou plochu výkresu, některé obrázky byly příliš malé. Jedna kresba je příliš při kraji. Na počátku kresebného období byla stydlivá a měla strach z kresby. Při kresbě posledního obrázku byly již však vyrovnané a uvolněné.

Z tabulky č. 13 je patrné, že po celou dobu kreslila Vendula pouze pravou rukou. Úchop byl většinou jiný, pouze v říjnu 2011 byl úchop špetkový.

Kresba lidské postavy:

Věk: 4 roky a 9 měsíců

Při počáteční kresbě měla postava podstatné části těla včetně detailů hlavy- oči, nos, ústa, vlasy a také uši. Kresba je již dvojdimenzální a hlava je s trupem spojena krkem. Nechybí ani prsty na rukou a boty. Hlava zaujímá 1/5 těla.

Věk: 5 let a 3 měsíce

Další kresba je téměř totožná s kresbou počáteční. Nechybí podstatné části těla, ani detaily hlavy. Hlava je obohacena o náušnice. Na rukou jsou prsty, i když ještě ne ve správném počtu.

Věk: 5 let a 9 měsíců

I další kresba se od předešlých příliš neliší. Jsou zde podstatné části těla i detaily na hlavě. Postava je malá.

Věk: 6 let

Konečná kresba se také neliší od předešlých kreseb. Přibyly pouze prsty ve správném počtu. V očích jsou zorničky a chybí náušnice, které byly kresleny u předchozích postav.

7.5.7 Dominik

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 5 let a 2 měsíce

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 5 let a 8 měsíců

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 6 let a 2 měsíce

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 6 let a 5 měsíců

Tabulka č. 14 – Chování Dominika během kresby

Věk: roky/měsíce	5/2	5/8	6/2	6/5
Soustředění	2	1	1	1
Samostatnost	2	1	1	1
Rozpoložení	2	2	2	1
Plocha	2	3	2	1

Tabulka č. 15 – Lateralita, úchop tužky u Dominika

Lateralita	Levá Levá Levá Levá
Úchop	Špetkový Špetkový Špetkový Špetkový

Z tabulky č. 14 je patrné, že Dominik během celého kresebného období neměl problém se na kresbu soustředit, pracoval samostatně a při kresbě byl vyrovnaný, uvolněný a pozitivně naladěný. Zpočátku však nedokázal využít celou plochu výkresu, ale během kresebného období se situace zlepšila.

Z 15. tabulky vyplývá, že Dominik po celé kresebné období kreslil levou rukou a úchop byl špetkový.

Kresba lidské postavy:

Věk: 5 let a 2 měsíce

Při počáteční kresbě je ještě zachována lineární kresba. Jsou zachovány základní části postavy. Hlava je spojena přímo s trupem. Figuře chybí pouze uši a krk.

Věk: 5 let a 8 měsíců

Kresba je již dvojdimenzální, nechybí prsty na ruce a boty. V minulé kresbě se objevily i vlasy. Při druhé kresbě vlasy chybí.

Věk: 6 let a 2 měsíce

V další kresbě jsou již naznačeny prsty, chybí ale uši a krk. Hlava zabírá 1/4 těla.

Věk: 6 let a 5 měsíců

Při poslední kresbě opět nechybí základní části postavy. Jsou i naznačeny prsty na ruce ve správném počtu. Chybí pouze krk.

7.5.8 Veronika

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 5 let a 5 měsíců

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 5 let a 11 měsíců

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 6 let a 5 měsíců

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 6 let a 8 měsíců

Tabulka č. 16 – Chování Veroniky během kresby

Věk: roky/měsíce	5/5	5/11	6/5	6/8
Soustředění	2	1	1	2
Samostatnost	2	1	1	1
Rozpoložení	2	2	2	2
Plocha	1	2	4	4

Tabulka č. 17 – Lateralita, úchop tužky u Veroniky

Lateralita	Pravá Pravá Pravá Pravá
Úchop	Jiný Špetkový Špetkový Špetkový

Z tabulky č. 16 vyplývá, že se Veronika během celého kresebného období na kresbu soustředila, pracovala samostatně a nepotřebovala pomoc. Při kresbě byla uvolněná a spontánní. Plochu výkresu při některé kresbě využila celou, naopak při závěrečné kresbě byla postava příliš malá.

Tabulka č. 17 nám ukazuje, že Veronika kreslila vždy pravou rukou. Úchop byl při první kresbě jiný, později však byl již špetkový.

Kresba lidské postavy:

Věk: 5 let a 5 měsíců

Zde se již jedná o počátky dvojdimenzální kresby. Jsou zachovány základní části těla a také detaily hlavy. Nechybí ani uši.

Věk: 5 let a 11 měsíců

Další kresba je opět dvojdimenzální. V této kresbě ovšem chybí prsty na ruce a uši.

Věk: 6 let a 5 měsíců

V této kresbě chybí uši, krk je již částečně naznačen. Kresba je příliš malá.

Věk: 6 let a 8 měsíců

Konečná kresba se podobá kresbě předchozí. Postava je umístěná uprostřed výkresu a je příliš malá.

7.5.9 Ondřej

Věk při počáteční kresbě: říjen 2010: 5 let a 11 měsíců

Věk při průběžné kresbě: duben 2011: 6 let a 5 měsíců

Věk při průběžné kresbě: říjen 2011: 6 let a 11 měsíců

Věk při konečné kresbě: leden 2012: 7 let a 2 měsíce

Tabulka č. 18 – Chování Ondřeje během kresby

Věk: roky/měsíce	5/11	6/5	6/11	7/2
Soustředění	2	2	1	1
Samostatnost	2	2	2	1
Rozpoložení	3	2	2	1
Plocha	3	4	3	4

Tabulka č. 19 – Lateralita, úchop tužky u Ondřeje

Lateralita	Levá Levá Levá Levá
Úchop	Jiný Jiný Jiný Jiný

Z tabulky č. 18 je patrné, že Ondřej se dokázal na kresbu vždy soustředit, pracoval samostatně a nepotřeboval pomoc. Při počáteční kresbě byl trochu ostýchavý, ale v závěru kresebného období byl již uvolněný a vyrovnaný. Nikdy nedokázal využít celou plochu výkresu, při poslední kresbě byla postava příliš malá a umístěna v horní části výkresu.

Z tabulky č. 19 vyplývá, že Ondřej kreslí výhradně levou rukou a úchop je vždy jiný.

Kresba lidské postavy:

Věk: 6 let a 1 měsíc

Počáteční kresba je velmi jednoduchá. Tělo a nohy jsou kresleny pouze čarami. Je zde náznak rukou a také prstů. Chybí uši., krk a celkově postava neodpovídá věku.

Věk: 6 let a 7 měsíců

Tato kresba je také velmi jednoduchá – ruce i nohy jsou kresleny pouze čarami, což odpovídá kresbě 4-letého dítěte. Navíc je kresba příliš malá.

Věk: 7 let a 1 měsíc

V této kresbě má již postava podstatné části těla včetně detailů- nechybí oči, ústa, nos, oči ani vlasy. Poprvé se v kresbě objevily i uši. Ruce jsou však kresleny prvotní linií. Jsou nakresleny i prsty ve správném počtu. U nohou se začíná objevovat dvojdimenzionální linie.

Věk: 7 let a 4 měsíce

U konečné kresby jsou zachovány podstatné části těla. Jsou zde i všechny detaily na hlavě, pouze chybí uši. Kresba nohou pořád není dvojdimenzionální. Celkově je postava příliš malá a nevýrazná.

8 Diskuse

Cílem mé bakalářské práce bylo zkoumat vývoj kresby dítěte předškolního věku ve vztahu k normám a odlišnostem v této oblasti. Zajímala jsem se především o vývoj kresby lidské postavy, a také o výzkumné a diagnostické aspekty dětské kresby.

V praktické části jsem zkoumala kresbu lidské postavy u skupiny devíti dětí předškolního věku 3 až 7 let (3 děti tříleté, 3 děti čtyřleté a 3 děti pětileté – na počátku výzkumu) a sledovala vývoj kresby v jednotlivých věkových obdobích, a to po dobu 15 měsíců. Výsledky byly hodnoceny podle předem daných kritérií. Výzkum byl prováděn v obci Popovice, která má dvojtřídní mateřskou školu.

Hlavní výzkumnou metodou bylo pozorování vývoje kresby lidské postavy, konkrétně mužské postavy. Všechny děti měly vytvořeny naprosto stejné podmínky. Při kresbě bylo dítě pozorováno a do záznamového archu byly uváděny tyto faktory: soustředění při kresbě, samostatnost, rozpoložení, a také zda dítě využívá celou plochu papíru. V průběhu kresby byla sledována i lateralita a úchop tužky.

Výsledky mého výzkumu se jednoznačně ztotožňují s teoretickou částí mé práce. Vývoj kresby u skupiny zkoumaných dětí předškolního věku odpovídal výstupům, které byly publikovány v odborné literatuře, z níž jsem čerpala. U skupiny dětí, kterou jsem se zabývala, nebyla zjištěna žádná abnormalita, či jiná výraznější odchylka od normálu.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce byla problematika vývoje lidské kresby u dětí v předškolním věku. Toto období lidského života je považováno za nejzajímavější a nejdynamičtější ve vztahu k rozvoji fyzických a duševních schopností a dovedností. Dochází zde k procesu socializace, který je důsledkem emočního a sociálního vývoje dítěte. Neopomenutelnou úlohu v procesu socializace dítěte má hra, jenž rozhodujícím způsobem formuje psychomotorický vývoj dítěte. Součástí „hry“ je i kresba – respektive kreslení, které stojí na určitém rozhraní mezi vlastní hrou a „prací“ dítěte. Dětskou kresbu můžeme využít k diagnostickým účelům, ať již ve vztahu ke školní zralosti, k diagnostikování poruch jemné motoriky nebo jiným psychickým i fyzickým problémům dítěte. Kresba je významný indikátor duševního stavu dítěte.

Svoji bakalářskou práci jsem rozdělila do dvou částí, a to do části teoretické, v níž jsem shrnula přístupy odborníků k danému tématu a části praktické, ve které jsem zkoumala kresbu lidské postavy u dětí předškolního věku.

V teoretické části své bakalářské práce jsem rozebrala problematiku psychického vývoje dítěte od jeho batolecího věku až do věku předškolního, s důrazem na dovednosti dětí v daném období, a to i z pohledu jejich schopností. V následující kapitole se zabývám procesem socializace dítěte, která probíhá v rámci mezilidských vztahů. Období socializace dítěte je považováno za nesmírně důležitý proces, a to nejen ke vztahu k jeho okolí, ale také z důvodu uvědomování si sebe sama a vytváření své role v rodině. Třetí kapitola mé bakalářské práce pojednává o vývoji dětské kresby v nejširším slova smyslu. V jednotlivých podkapitolách podrobně analyzuji nejen historii dětské kresby a pohledy na ni od dob Aristotelových, ale zabývám se i významem kresby, typy kreslířů, jejich inteligencí, atd. Za velmi důležitou část práce považuji úsek, v němž se zaobírám popisem vývojových stadií dětské kresby a faktory, jež ovlivňují vývoj a úroveň dětské kresby. Těmito faktory jsou kupříkladu mentální vyspělost dítěte, motorika, lateralita a paměť. Předposlední kapitola je zaměřena na vztah dítěte s jeho rodinou s akcentem na jeho vztah s matkou, otcem a sourozenci. Poslední teoretická část mé bakalářské práce je věnována kresbě lidské postavy, normám a odlišnostem v této oblasti. Zvláštní důraz kladu na vývoj kresby lidské postavy a zejména pak na výzkumné a diagnostické aspekty dětské kresby. Podrobněji rovněž zkoumám význam znaků kresby u lidské postavy, které velmi mnoho vypovídají o psychickém a fyzickém stavu pozorovaného dítěte.

Praktické část mé práce je věnována vývoji dětské kresby u dětí předškolního věku, přičemž se opírám o mnou shromážděné kresby dětí předškolního věku. U vybrané skupiny devíti dětí analyzuji vývoj kresby v jednotlivých věkových obdobích, přičemž výsledky jsou zkoumány podle předem daných kritérií. Cílem mé práce bylo s ohledem na rozmanitost a individuálnost kresebného projevu dětí zachytit nejen vývoj výtvarného projevu, ale i průběh jeho vzniku a porovnat rozdíly mezi dětmi stejné věkové kategorie.

Jsem si vědoma, že má bakalářská práce nepřinesla žádné nové a převratné objevy, nic méně se domnívám, že zadaný cíl bakalářské práce jsem splnila.

Seznam pramenů a literatury

ALLEN, K. Eileen., MAROTZ, Lyn R. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. 187 s. ISBN 80-7367-055-0.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina, ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2007. 212 s. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina, ŠMARDOVÁ, Vlasta. *Rozvoj grafomotoriky : jak rozvíjet kreslení a psaní*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2006. 80 s. ISBN 80-2510-977-1.

DAVIDO, Roseline. *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. 2. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2008. 205 s. ISBN 978-80-7367-415-1.

KUCHARSKÁ, Anna. *Výtvarné projevy v předškolním věku. Informatorium 3-8: časopis pro výchovu a vzdělávání dětí od 3 do 8 let v mateřských školách a školních družinách*. 2000, 8. ročník, č. 8, str. 6-8. ISSN 1210-7506.

LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa, základní duševní potřeby dítěte, dítě a lidský svět*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 182 s. ISBN 80-247-0870-1.

MERTIN, Václav, GILLERNOVÁ, Ilona. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 230 s. ISBN 80-7178 799-X.

MLČÁK, Zdeněk. *Diagnostické využití dětské kresby v práci učitele*. Ostrava: Scholaforum, 1996. 25 s. ISBN 80-86058-05-0.

POKORNÁ, Věra. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.

SILLAMY, Norbert. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 246 s. ISBN 80-244-0249-1.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.

SVOBODA, Mojmír, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1 vyd. Praha: Portál, 2001. 791 s. ISBN 80-7178-545-8.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Kapitoly z didaktiky výtvarné výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 94 s. ISBN 80-244-1469-4.

UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: výtvarný projev a psychický život dítěte*. 5. vyd. Praha: Portál, 2002. 125 s. ISBN 80-7178-599-7.

UŽDIL, Jaromír, ŠAŠINKOVÁ, Emilie. *Výtvarná výchova v předškolním věku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 191 s.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. 278 s. ISBN 80-7042-691-8.

ZELINKOVÁ, Olga. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program: nástroje pro prevenci, nápravu a integraci*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7367-326-0.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Záznamový arch k hodnocení chování dítěte během kresby

Příloha č. 2 – Štěpán: první kresba, 3 roky a 5 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 3 – Štěpán: druhá kresba, 3 roky a 11 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 4 – Štěpán: třetí kresba, 4 roky a 5 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 5 – Štěpán: čtvrtá kresba, 4 roky a 8 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 6 – Aneta: první kresba, 3 roky a 6 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 7 – Aneta: druhá kresba, 4 roky (duben 2011)

Příloha č. 8 – Aneta: třetí kresba, 4 roky a 6 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 9 – Aneta: čtvrtá kresba, 4 roky a 9 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 10 – Sylva: první kresba, 3 roky a 8 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 11 – Sylva: druhá kresba, 4 roky a 2 měsíce (duben 2011)

Příloha č. 12 – Sylva: třetí kresba, 4 roky a 8 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 13 – Sylva: čtvrtá kresba, 4 roky a 11 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 14 – David: první kresba, 4 roky a 2 měsíce (říjen 2010)

Příloha č. 15 – David: druhá kresba, 4 roky a 8 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 16 – David: třetí kresba, 5 let a 2 měsíce (říjen 2011)

Příloha č. 17 – David: čtvrtá kresba, 5 let a 5 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 18 – Jindřich: první kresba, 4 roky a 6 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 19 – Jindřich: druhá kresba, 5 let (duben 2011)

Příloha č. 20 – Jindřich: třetí kresba, 5 let a 6 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 21 – Jindřich: čtvrtá kresba, 5 let a 9 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 22 – Vendula: první kresba, 4 roky a 9 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 23 – Vendula: druhá kresba, 5 let a 3 měsíce (duben 2011)

Příloha č. 24 – Vendula: třetí kresba, 5 let a 9 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 25 – Vendula: čtvrtá kresba, 6 let (leden 2012)

Příloha č. 26 – Dominik: první kresba, 5 let a 2 měsíce (říjen 2010)

Příloha č. 27 – Dominik: druhá kresba, 5 let a 8 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 28 – Dominik: třetí kresba, 6 let a 2 měsíce (říjen 2011)

Příloha č. 29 – Dominik: čtvrtá kresba, 6 let a 5 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 30 – Veronika: první kresba, 5 let a 5 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 31 – Veronika: druhá kresba, 5 let a 11 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 32 – Veronika: třetí kresba, 6 let a 5 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 33 – Veronika: čtvrtá kresba, 6 let a 8 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 34 – Ondřej: první kresba, 5 let a 11 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 35 – Ondřej: druhá kresba, 6 let a 5 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 36 – Ondřej: třetí kresba, 6 let a 11 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 37 – Ondřej: čtvrtá kresba, 7 let a 2 měsíce (leden 2012)

Přílohy

Příloha č. 1 – Záznamový arch k hodnocení chování dítěte během kresby

Chování dítěte během kresby

(záznamový arch)

1. Soustředění dítěte – koncentrace pozornosti při kresbě

výborně se soustředí 1 2 3 4 5 špatně se soustředí

2. Samostatnost dítěte při kresbě

pracuje samostatně 1 2 3 4 5 pracuje nesamostatně
(nepotřebuje naši pomoc) (potřebuje pomoc a průběžnou motivaci)

3. Citové rozpoložení při kresbě

spontánní – pozitivní 1 2 3 4 5 ostýchavé – negativní
(uvolněné, vyrovnané) (stydlivé, plačtivé, zlostné)

4. Dítě dokáže využít celou plochu výkresu

využívá celou plochu 1 2 3 4 5 nevyužívá celou plochu
(malé obrázky, při kraji)

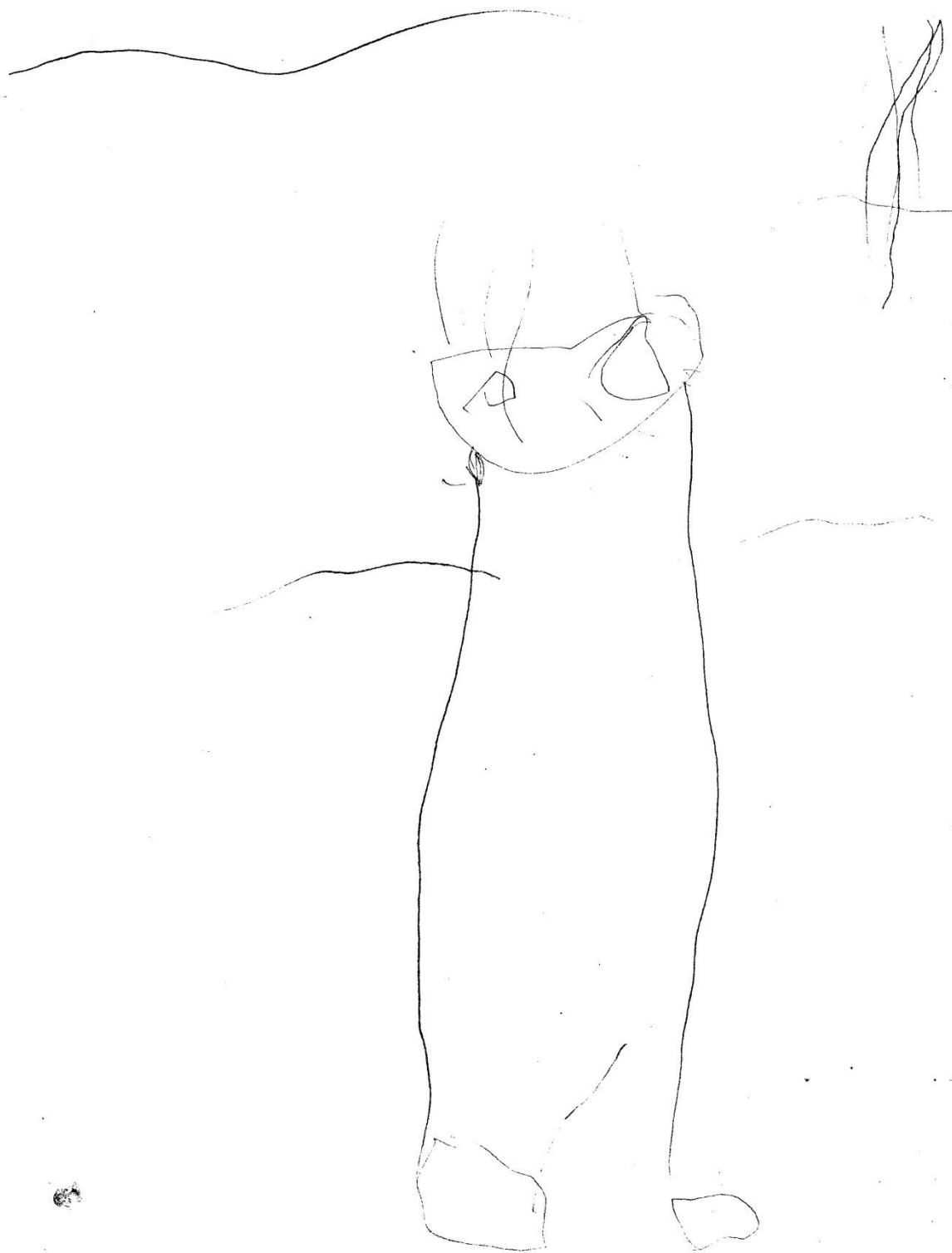
5. Lateralita

Pravá ruka nevyhraněný levá ruka

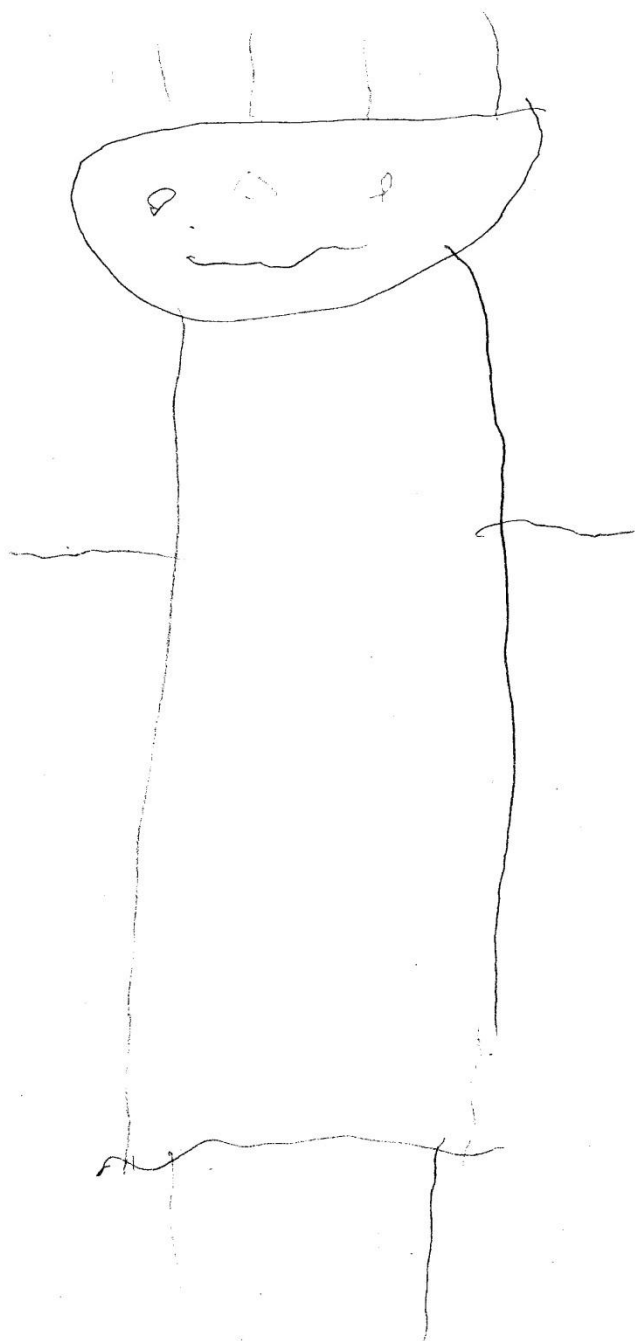
6. úchop

špetkový jiný

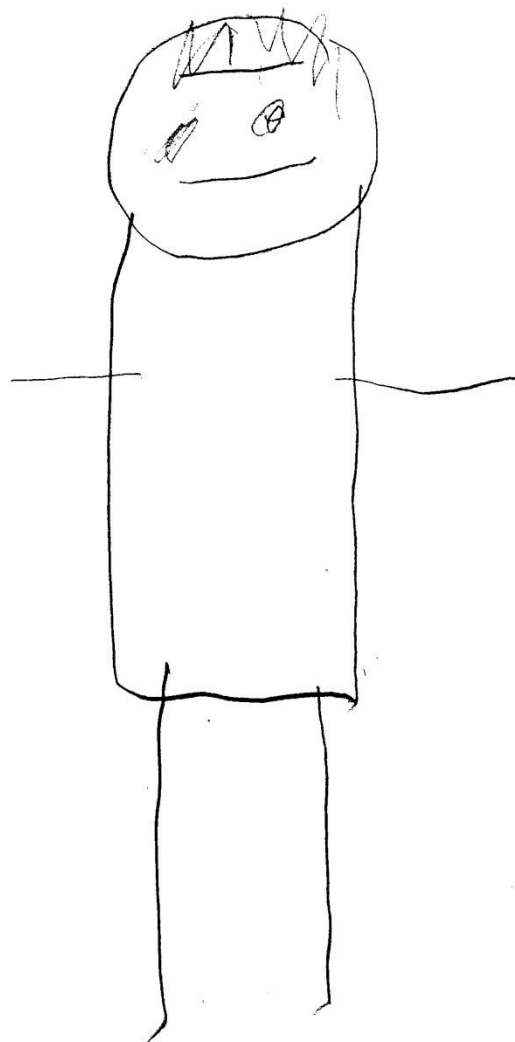
Příloha č. 2 – Štěpán: první kresba, 3 roky a 5 měsíců (říjen 2010)

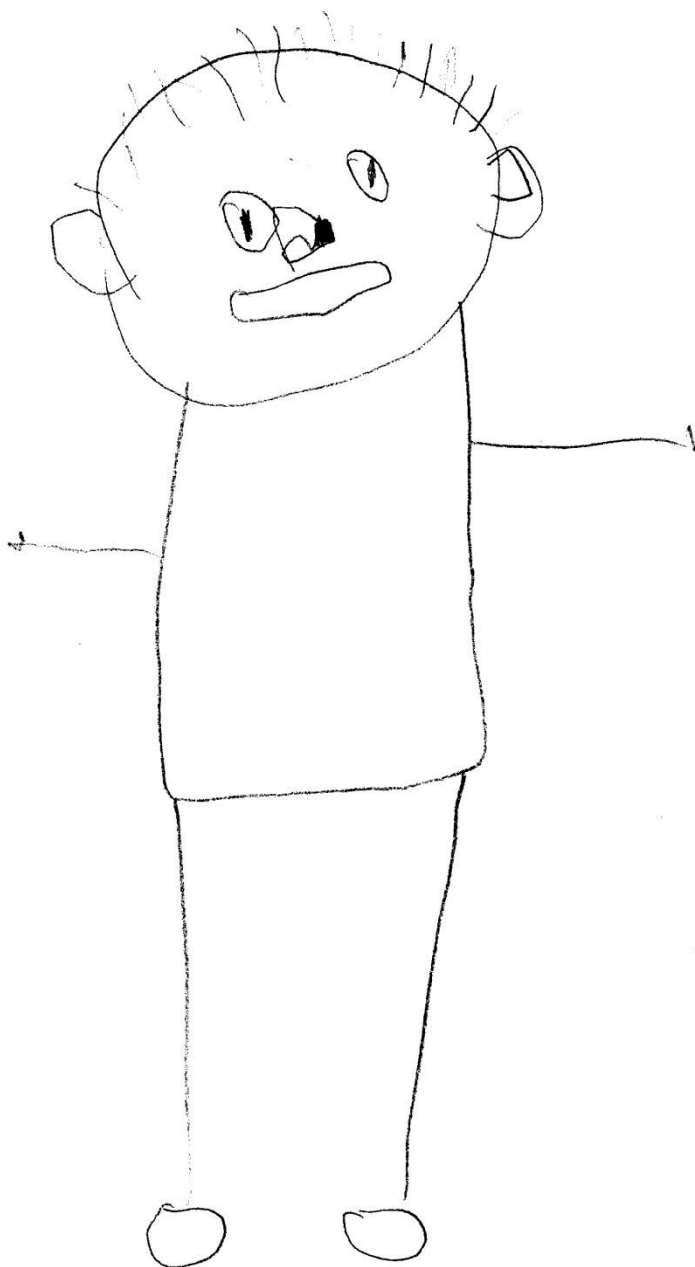
Příloha č. 3 – Štěpán: druhá kresba, 3 roky a 11 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 4 – Štěpán: třetí kresba, 4 roky a 5 měsíců (říjen 2011)

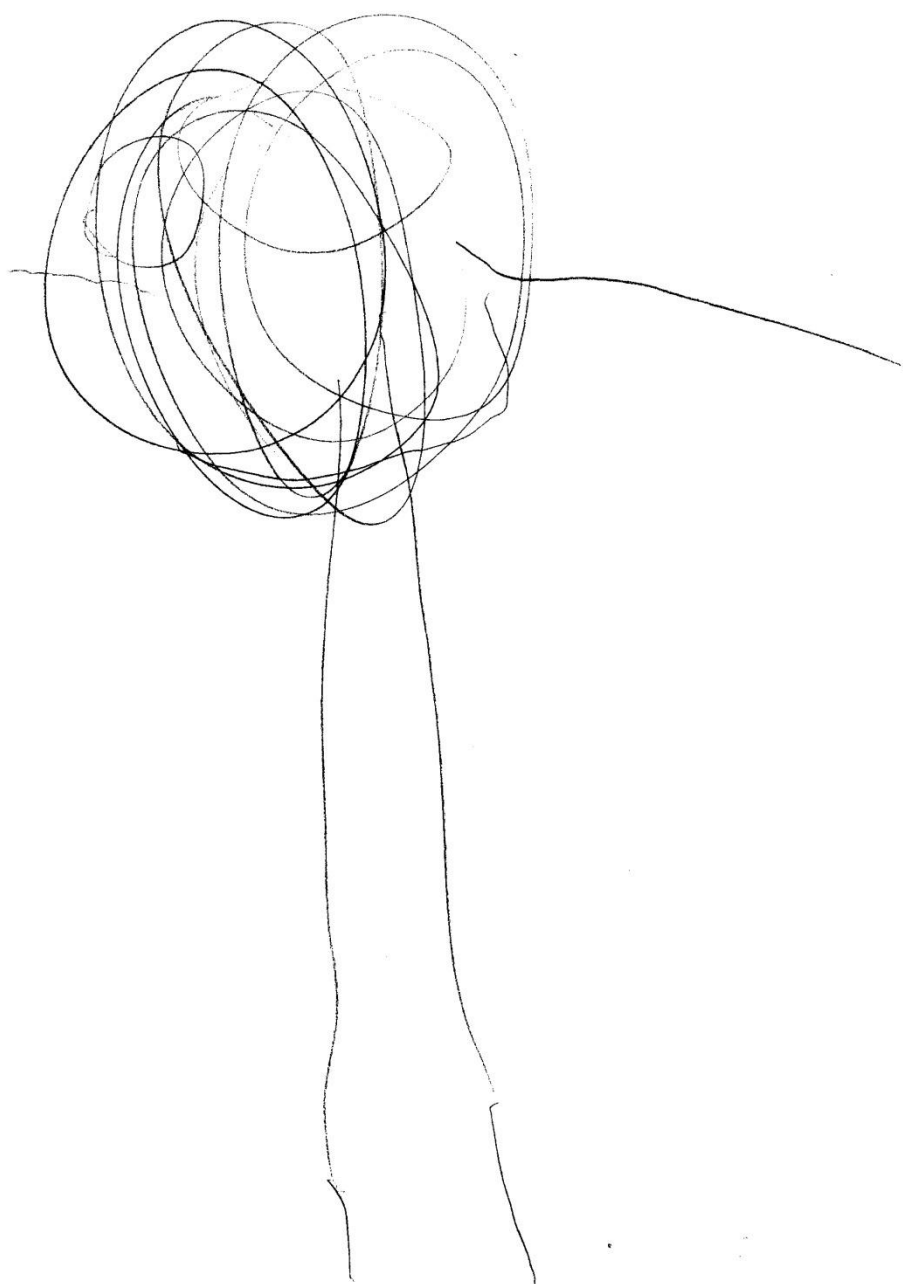
Příloha č. 5 – Štěpán: čtvrtá kresba, 4 roky a 8 měsíců (leden 2012)

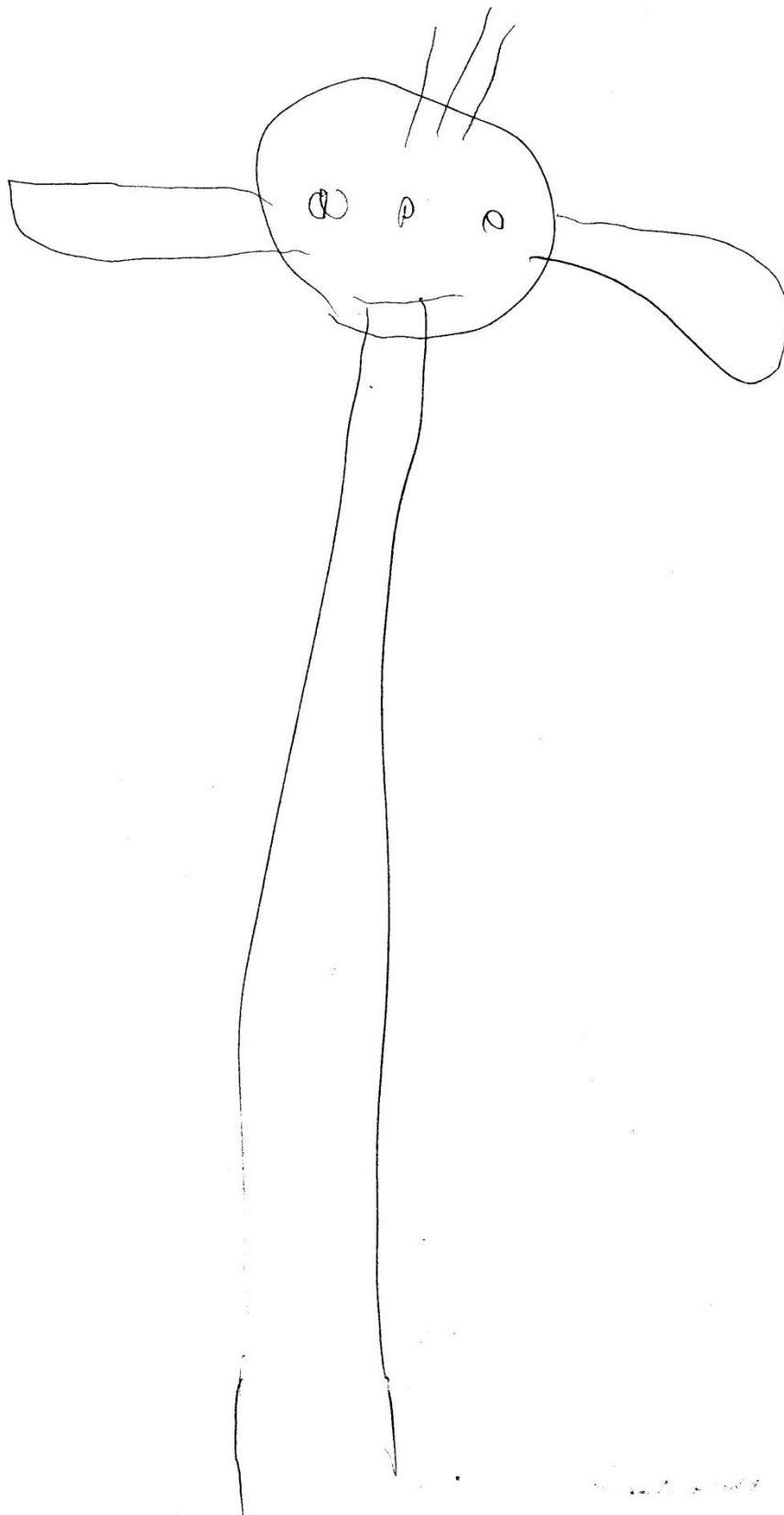
Příloha č. 6 – Aneta: první kresba, 3 roky a 6 měsíců (říjen 2010)

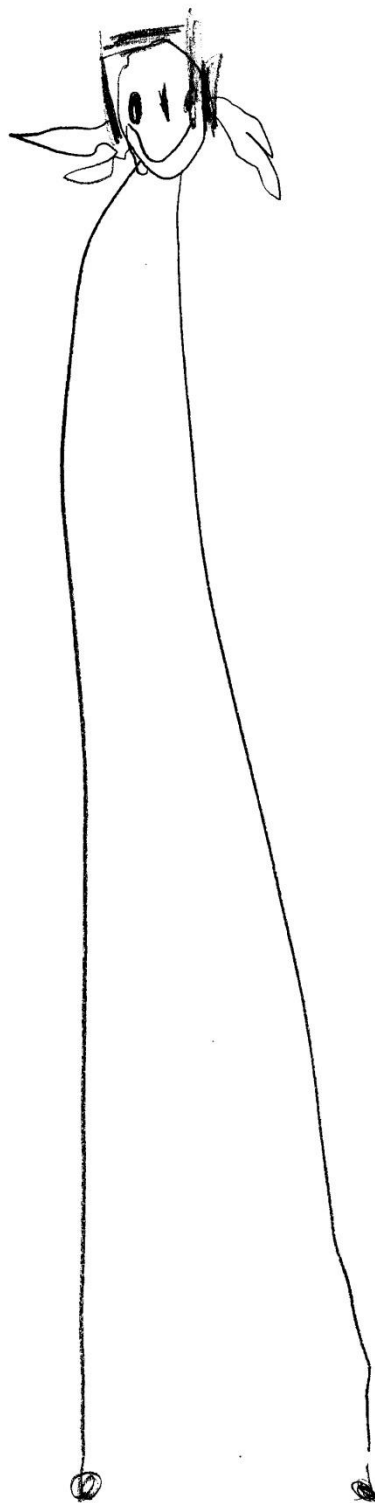
Příloha č. 7 – Aneta: druhá kresba, 4 roky (duben 2011)

Příloha č. 8 – Aneta: třetí kresba, 4 roky a 6 měsíců (říjen 2011)

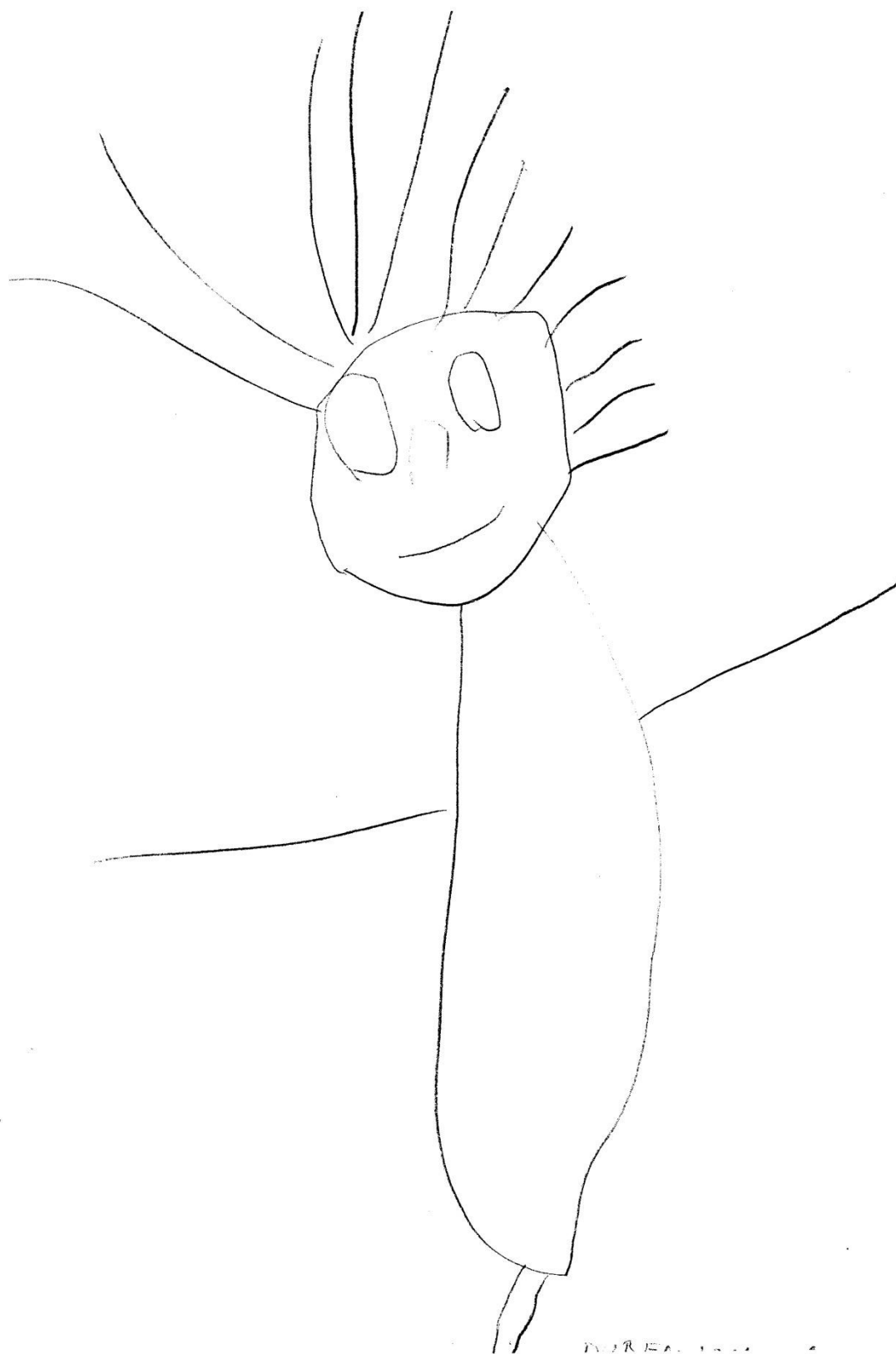
Příloha č. 9 – Aneta: čtvrtá kresba, 4 roky a 9 měsíců (leden 2012)

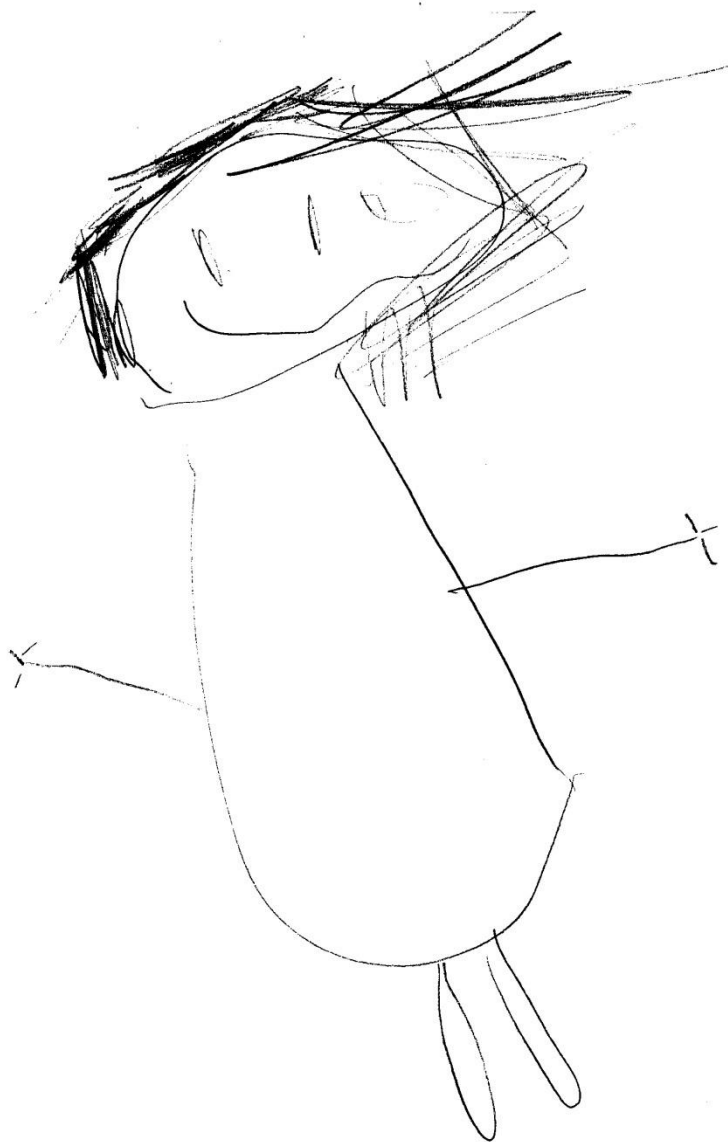
Příloha č. 10 – Sylva: první kresba, 3 roky a 8 měsíců (říjen 2010)

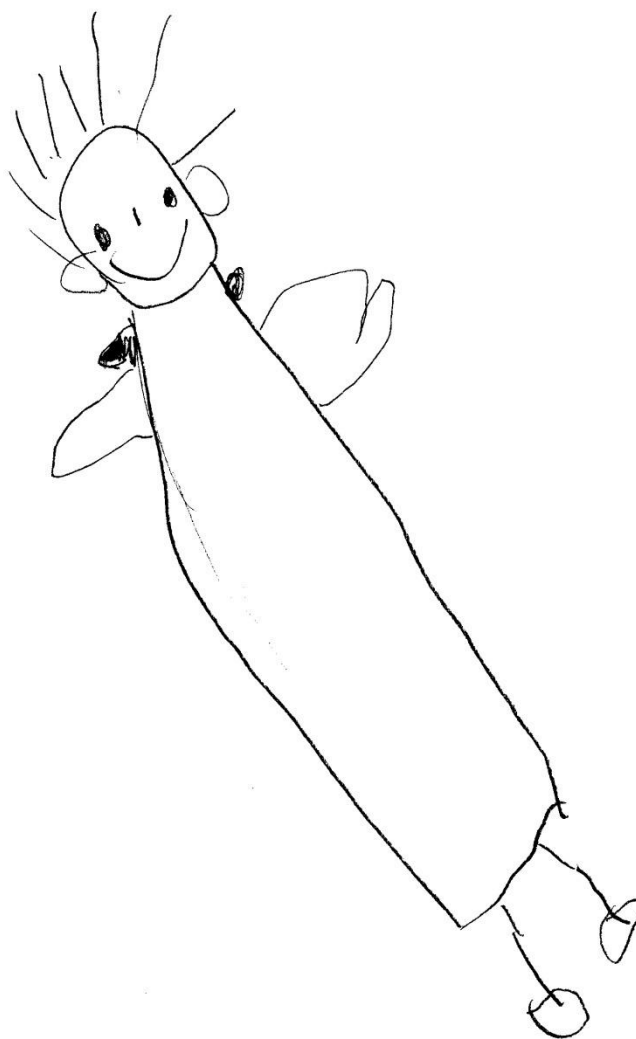
Příloha č. 11 – Sylva: druhá kresba, 4 roky a 2 měsíce (duben 2011)

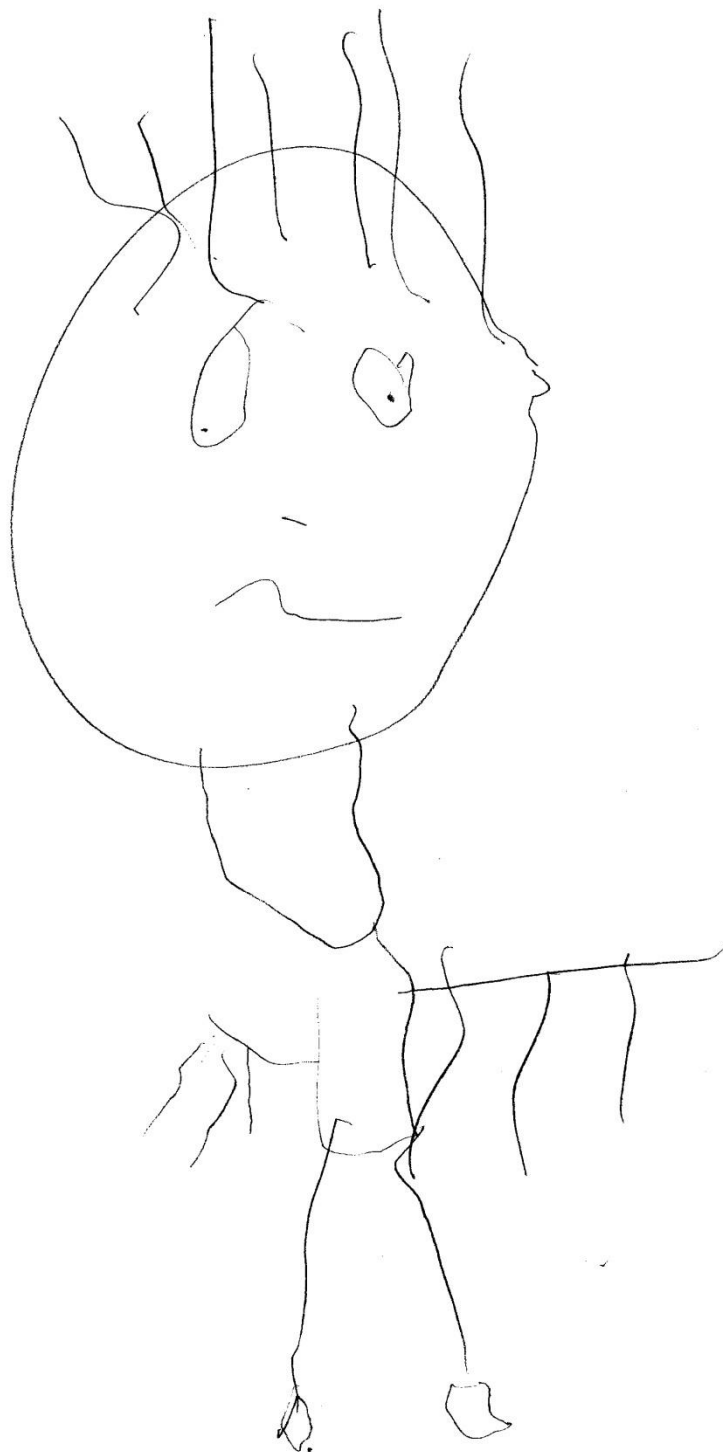
Příloha č. 12 – Sylva: třetí kresba, 4 roky a 8 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 13 – Sylva: čtvrtá kresba, 4 roky a 11 měsíců (leden 2012)

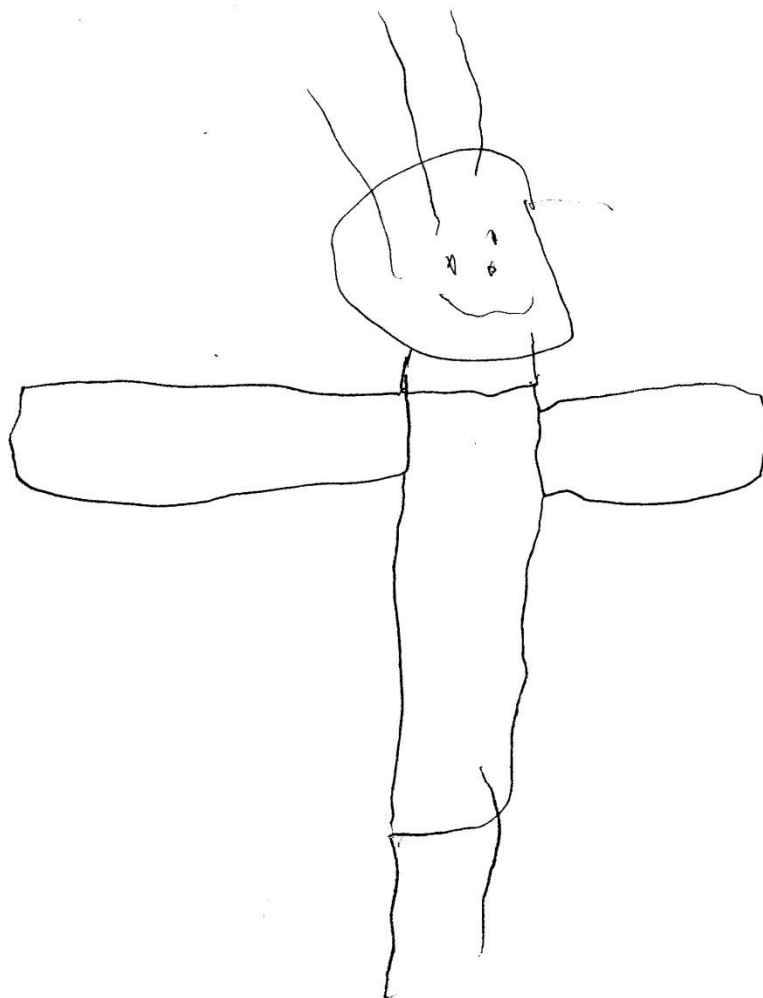
Příloha č. 14 – David: první kresba, 4 roky a 2 měsíce (říjen 2010)

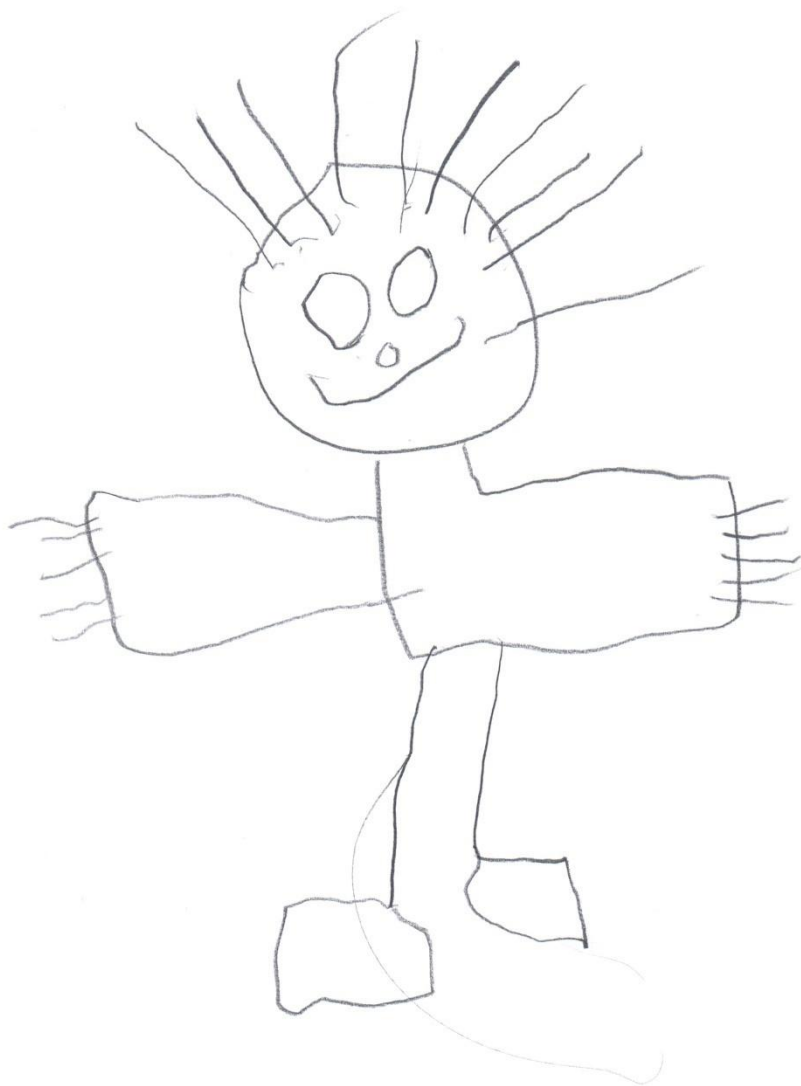
Příloha č. 14 – David: druhá kresba, 4 roky a 8 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 16 – David: třetí kresba, 5 let a 2 měsíce (říjen 2011)

Příloha č. 17 – David: čtvrtá kresba, 5 let a 5 měsíců (leden 2012)

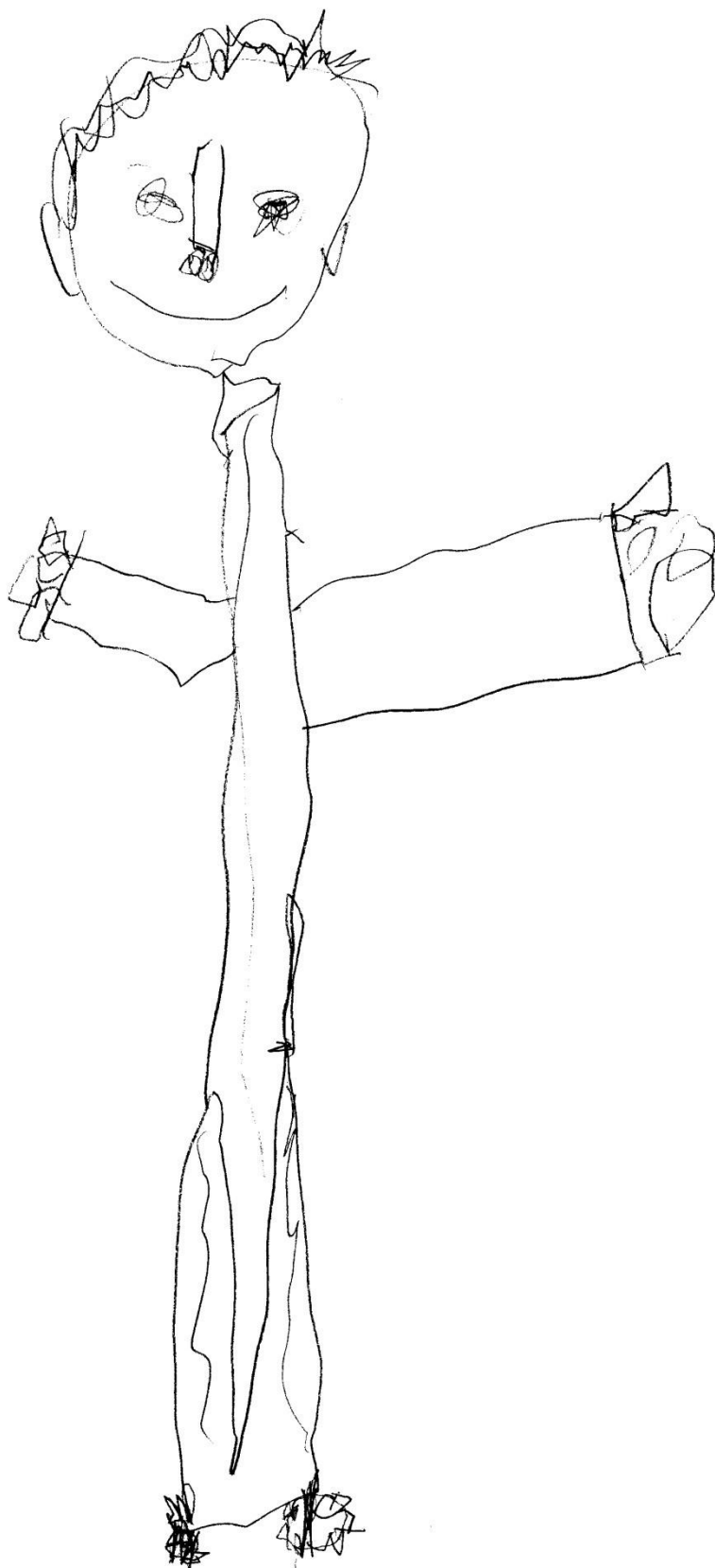
Příloha č. 18 – Jindřich: první kresba, 4 roky a 6 měsíců (říjen 2010)

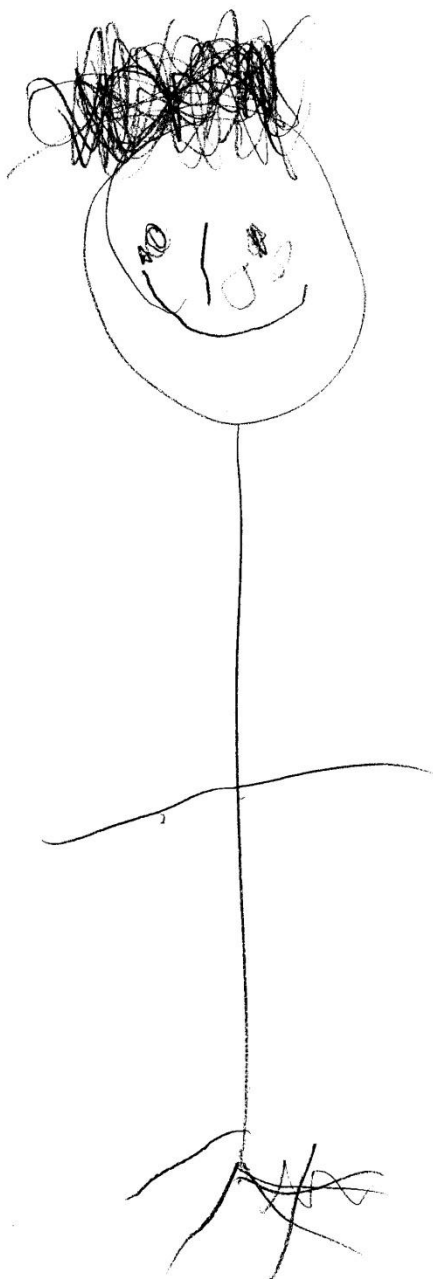
Příloha č. 19 – Jindřich: druhá kresba, 5 let (duben 2011)

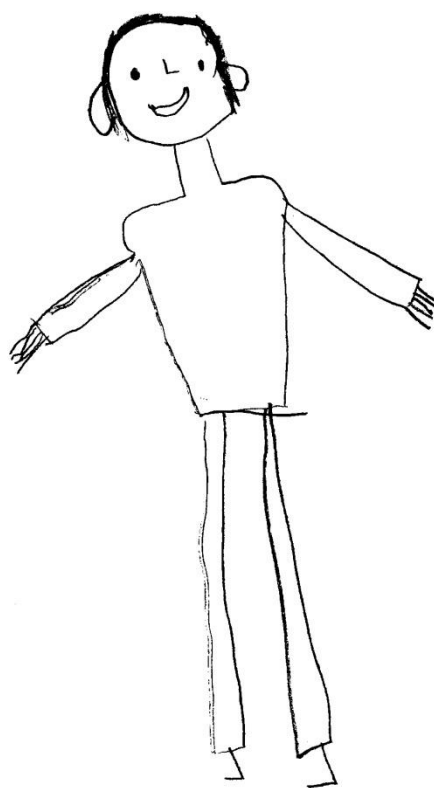
Příloha č. 20 – Jindřich: třetí kresba, 5 let a 6 měsíců (říjen 2011)

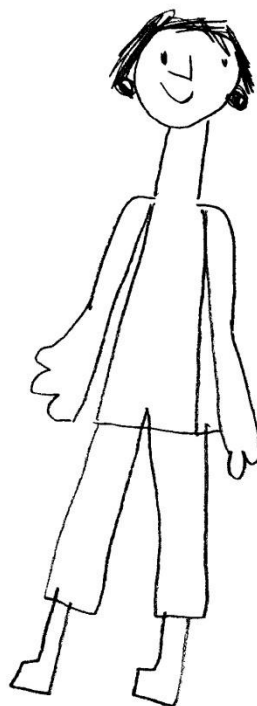
Příloha č. 21 – Jindřich: čtvrtá kresba, 5 let a 9 měsíců (leden 2012)

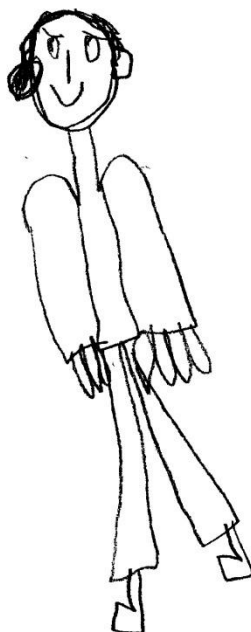
Příloha č. 22 – Vendula: první kresba, 4 roky a 9 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 23 – Vendula: druhá kresba, 5 let a 3 měsíce (duben 2011)

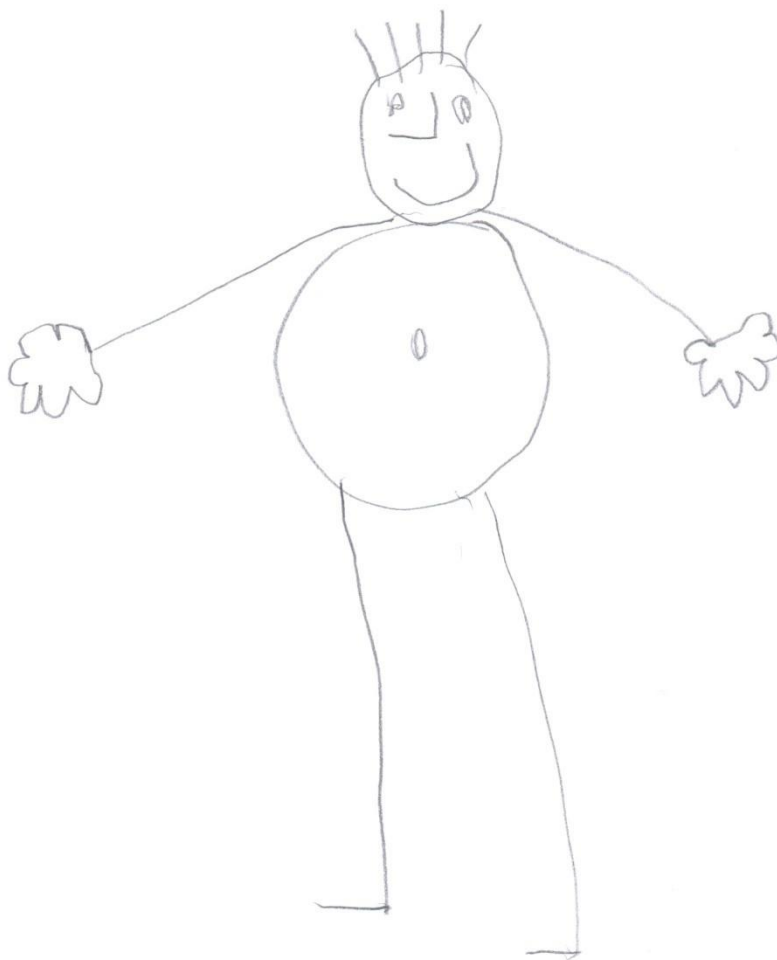
Příloha č. 24 – Vendula: třetí kresba, 5 let a 9 měsíců (říjen 2011)

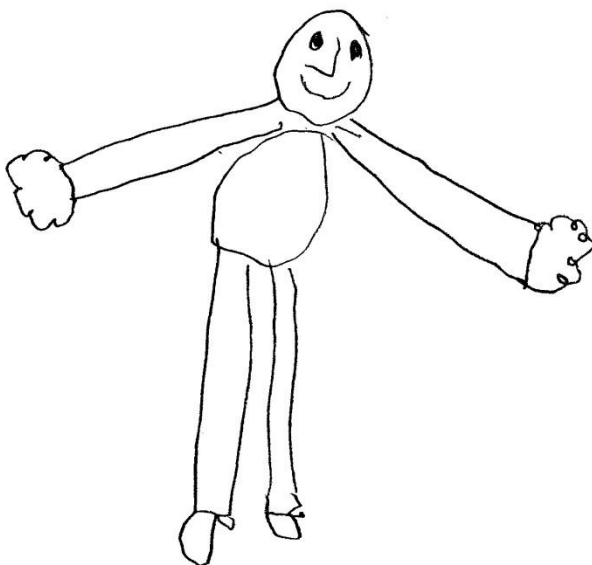
Příloha č. 25 – Vendula: čtvrtá kresba, 6 let (leden 2012)

Příloha č. 26 – Dominik: první kresba, 5 let a 2 měsíce (říjen 2010)

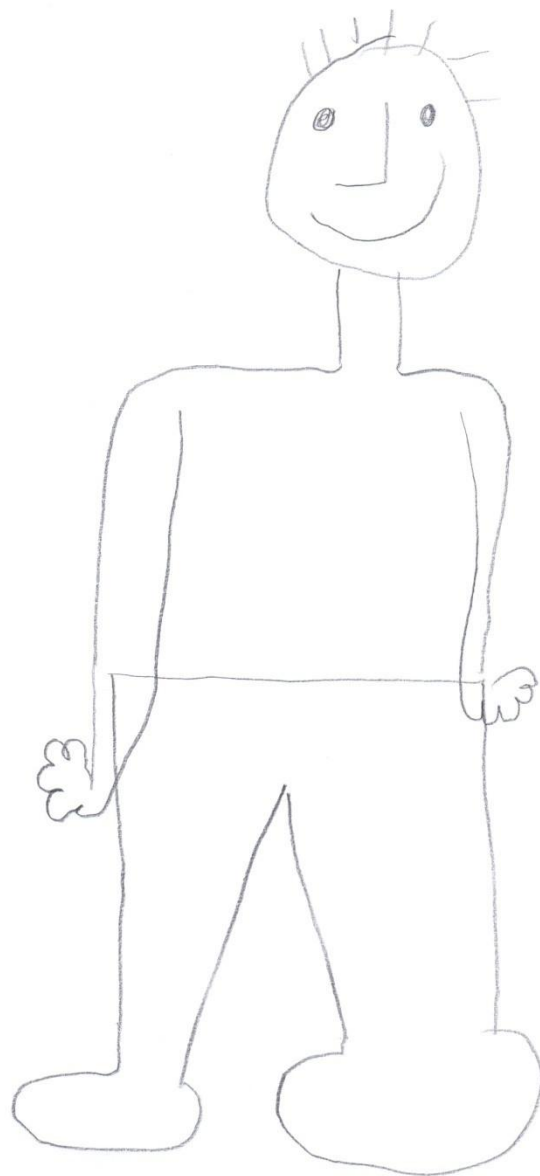
Příloha č. 27 – Dominik: druhá kresba, 5 let a 8 měsíců (duben 2011)

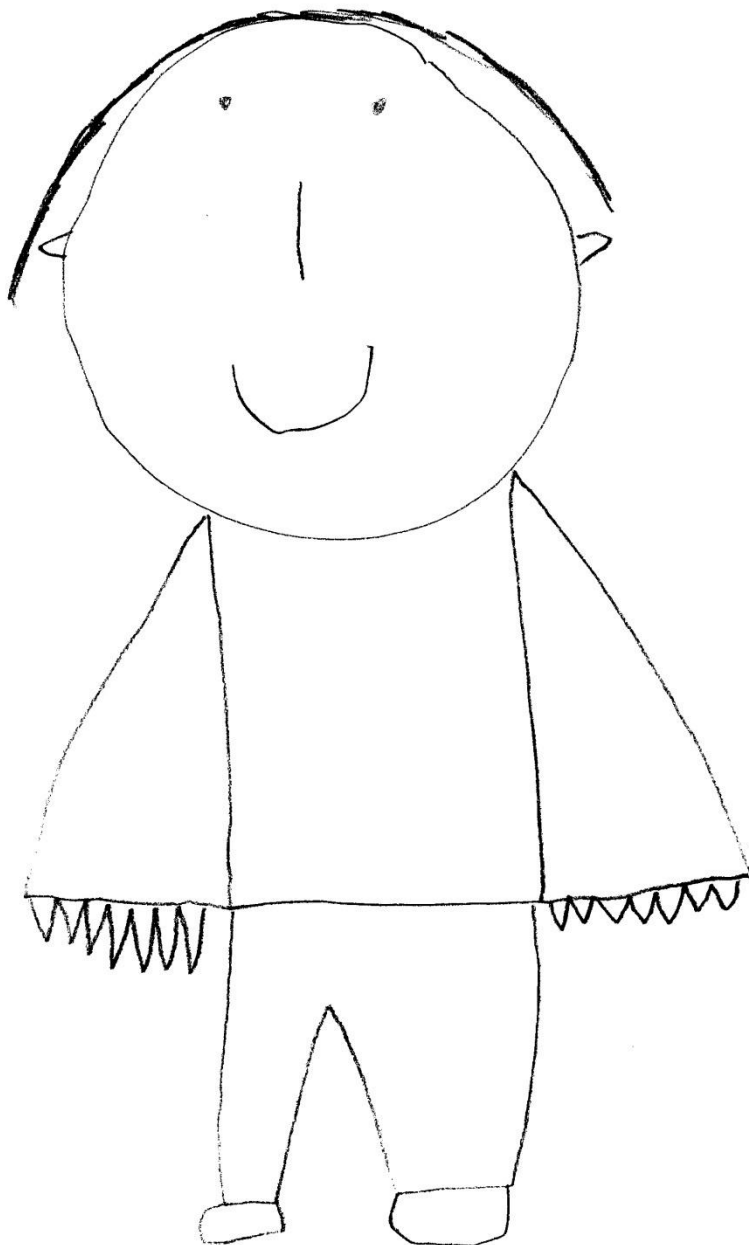
Příloha č. 28 – Dominik: třetí kresba, 6 let a 2 měsíce (říjen 2011)

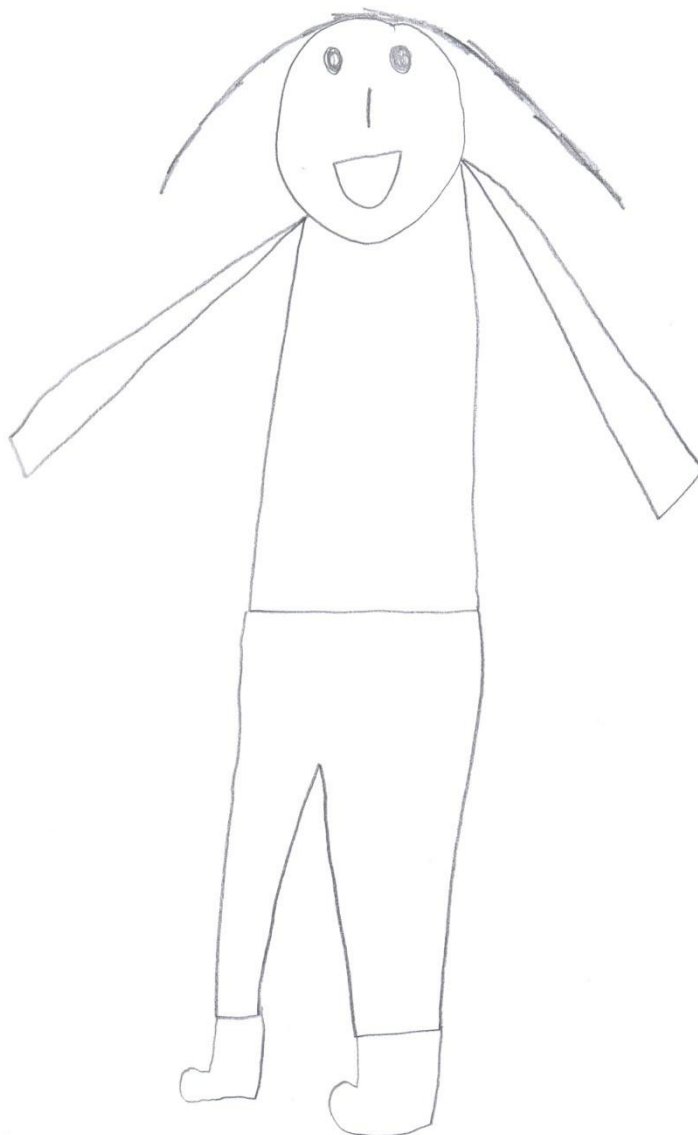
Příloha č. 29 – Dominik: čtvrtá kresba, 6 let a 5 měsíců (leden 2012)

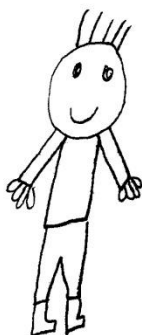
Příloha č. 30 – Veronika: první kresba, 5 let a 5 měsíců (říjen 2010)

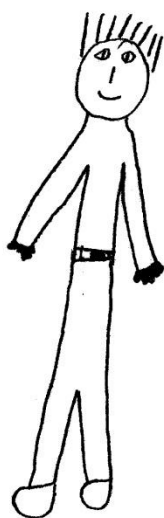
Příloha č. 31 – Veronika: druhá kresba, 5 let a 11 měsíců (duben 2011)

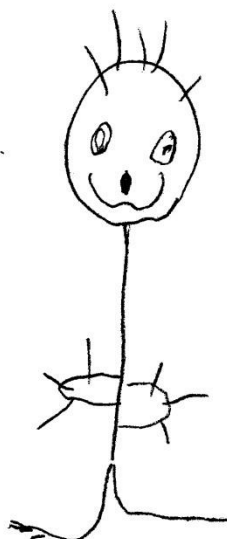
Příloha č. 32 – Veronika: třetí kresba, 6 let a 5 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 33 – Veronika: čtvrtá kresba, 6 let a 8 měsíců (leden 2012)

Příloha č. 34 – Ondřej: první kresba, 5 let a 11 měsíců (říjen 2010)

Příloha č. 35 – Ondřej: druhá kresba, 6 let a 5 měsíců (duben 2011)

Příloha č. 36 – Ondřej: třetí kresba, 6 let a 11 měsíců (říjen 2011)

Příloha č. 37 – Ondřej: čtvrtá kresba, 7 let a 2 měsíce (leden 2012)

Anotace

Jméno a příjmení:	Markéta Kučerová
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.
Rok obhajoby	2012

Název práce:	Vývoj dětské kresby
Název v angličtině:	Development of children's drawings
Anotace práce:	<p>Tato bakalářská práce se zabývá problematikou vývoje dětské kresby, a to ve všech jejích aspektech. Teoretická část práce podrobně rozebírá psychický vývoj dítěte od batolecího po předškolní věk, vymezuje základní pojmy jako například socializace, mentální vyspělost dítěte, motorika, laterálnost, s důrazem na vývoj a úroveň dětské kresby. Praktická část bakalářské práce je zaměřena na vývoj dětské kresby u dětí předškolního věku. Podstatou praktické části práce je shromáždění kresebných počinů dětí s ohledem na rozmanitost a individuálnost kresebného projevu s akcentem na zachycení vývoje výtvarného projevu, ale i průběh jeho vzniku. Cílem bakalářské práce je posoudit vývoj kresby dítěte a porovnat rozdíly mezi dětmi stejné věkové kategorie.</p>
Klíčová slova:	Dětská kresba, vývoj kresby, socializace, laterálnost a její druhy, úchop, dítě a rodina, motorika, paměť, pozornost, lidská postava
Anotace v angličtině:	<p>This bachelor thesis deals with issues of the development of children's drawings in all its aspects. The theoretical part details the psychological development of children from toddler to preschool age, defines basic concepts such as socialization, mental maturity of the child, motor skills and laterality with emphasis on the development and the level of children's drawings. Practical part of the bachelor thesis is focused on the development of children's drawings of children at preschool age. The essence of the practical part is the collecting of drawing works of children with regard to the diversity and individuality of drawing expression with an emphasis on capturing of the development of fine expression, but also the progress of its origin. The aim of this work is to assess the development of children's drawings and compare the differences between children of the same age.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Children's drawing, drawing development, socialization, laterality and its types, grip, child and family, motor

	skills, memory, attention, human figure
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha č. 1 – Záznamový arch k hodnocení chování dítěte během kresby</p> <p>Příloha č. 2 – Štěpán: první kresba, 3 roky a 5 měsíců (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 3 – Štěpán: druhá kresba, 3 roky a 11 měsíců (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 4 – Štěpán: třetí kresba, 4 roky a 5 měsíců (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 5 – Štěpán: čtvrtá kresba, 4 roky a 8 měsíců (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 6 – Aneta: první kresba, 3 roky a 6 měsíců (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 7 – Aneta: druhá kresba, 4 roky (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 8 – Aneta: třetí kresba, 4 roky a 6 měsíců (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 9 – Aneta: čtvrtá kresba, 4 roky a 9 měsíců (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 10 – Sylva: první kresba, 3 roky a 8 měsíců (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 11 – Sylva: druhá kresba, 4 roky a 2 měsíce (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 12 – Sylva: třetí kresba, 4 roky a 8 měsíců (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 13 – Sylva: čtvrtá kresba, 4 roky a 11 měsíců (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 14 – David: první kresba, 4 roky a 2 měsíce (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 15 – David: druhá kresba, 4 roky a 8 měsíců (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 16 – David: třetí kresba, 5 let a 2 měsíce (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 17 – David: čtvrtá kresba, 5 let a 5 měsíců (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 18 – Jindřich: první kresba, 4 roky a 6 měsíců (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 19 – Jindřich: druhá kresba, 5 let (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 20 – Jindřich: třetí kresba, 5 let a 6 měsíců (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 21 – Jindřich: čtvrtá kresba, 5 let a 9 měsíců (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 22 – Vendula: první kresba, 4 roky a 9 měsíců (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 23 – Vendula: druhá kresba, 5 let a 3 měsíce</p>

	<p>(duben 2011)</p> <p>Příloha č. 24 – Vendula: třetí kresba, 5 let a 9 měsíců (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 25 – Vendula: čtvrtá kresba, 6 let (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 26 – Dominik: první kresba, 5 let a 2 měsíce (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 27 – Dominik: druhá kresba, 5 let a 8 měsíců (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 28 – Dominik: třetí kresba, 6 let a 2 měsíce (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 29 – Dominik: čtvrtá kresba, 6 let a 5 měsíců (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 30 – Veronika: první kresba, 5 let a 5 měsíců (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 31 – Veronika: druhá kresba, 5 let a 11 měsíců (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 32 – Veronika: třetí kresba, 6 let a 5 měsíců (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 33 – Veronika: čtvrtá kresba, 6 let a 8 měsíců (leden 2012)</p> <p>Příloha č. 34 – Ondřej: první kresba, 5 let a 11 měsíců (říjen 2010)</p> <p>Příloha č. 35 – Ondřej: druhá kresba, 6 let a 5 měsíců (duben 2011)</p> <p>Příloha č. 36 – Ondřej: třetí kresba, 6 let a 11 měsíců (říjen 2011)</p> <p>Příloha č. 37 – Ondřej: čtvrtá kresba, 7 let a 2 měsíce (leden 2012)</p>
Rozsah práce:	99 stran
Jazyk práce:	Čeština